

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ
ВИКЛАДАННЯ**

**РАДЯНСЬКА МОДЕРНІЗАЦІЯ ЖИТТЯ НЕУКРАЇНСЬКОГО
СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В ПЕРІОД КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УСРР**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 07-242М групи
Спеціальності 032 Історія та археологія
Освітньо-професійна програма «Історія та
археологія»
Катерина ПІТОМЕЦЬ

Керівник: Сергій ВОДОТИКА, професор

Рецензент: Ольга ГЕРІНБУРГ, доцентка

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Методологія, історіографія та джерельна база дослідження.....	8
1.1. Методологічне підґрунтя вивчення проблеми.....	8
1.2. Історіографічні надбання та джерельна база.....	12
РОЗДІЛ 2. Основні аспекти життя етноспільнот південноукраїнського регіону у 20-30-х рр. ХХ ст.....	21
2.1. Передумови організованого заселення територій Півдня України, адміністративно-територіальний розподіл, комунікативні та релігійні особливості життя.....	21
2.2. Роль громади, основи сімейних відносин та трансформація їх вигляду у 20-30-х рр. ХХ ст.....	29
РОЗДІЛ 3. Матеріальна основа життя етноспільнот у роки модернізації сільського господарства.....	40
3.1. Планування поселень та помешкань, зовнішній вигляд і вбрання та основи харчування національних меншин.....	40
3.2. Основа сільськогосподарської діяльності та її трансформація.....	49
3.3. Особливості сприйняття процесів модернізації сільського господарства у середовищі населення етноспільнот.....	58
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ...66	
ДОДАТКИ.....	71

Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача освіти ХДУ.....	71
Додаток Б. Традиційний костюм богар.....	72
Додаток В. Болгарська чорба – альтернатива українському борщу.....	73

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Україна є державою з поліетнічним складом населення, що спричинено колонізаційними та міграційними процесами в її історичному розвитку. Південноукраїнський регіон формувався у взаємодії різних форм релігійного, соціального, ментального синтезу, проявах ксенофобії, нааціональної чи релігійної нетерпимості та конфронтації в умовах проживання тут багатоетнічного населення. Разом з тим відбувалось взаємопроникнення культур представників єврейської, німецької, болгарської та грецької національних меншин. Особливості побуту, сільськогосподарської діяльності, харчування та одягу визначались багатовіковою традицією та були законсервовані у національних районах регіону довгий час.

Проте процеси модернізації сільського господарства, що впроваджувались радянською владою, визначали нові форми суспільного та культурного життя етноспільнот. Жорсткі методи регулювання нових типів господарських та виробничих відносин, морально-етичної основи, контроль реалізації владних установок та ідеологічних настанов, призводили до зміни світоглядних устоїв та соціальнокультурних перетвоєнь у середовищі національних меншин.

Існує значна кількість робіт, що визначали особливості життя сільського населення національних меншин в умовах колективізації, проте варто об'єднати та проаналізувати наявний фактологічний матеріал для усвідомлення особливостей побутового життя до модернізаційних процесів 20-30-х рр. ХХ ст., та трансформацію повсякдення під їх впливом.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі життя неукраїнського сільського населення південноукраїнського регіону в умовах модернізації сільського господарства.

Основні завдання роботи:

- всебічно охарактеризувати історіографічний комплекс досліджень та джерельну базу заданої теми;
- охарактеризувати методологічне підґрунтя проблеми;
- визначити історико-політичні причини заселення регіону представниками інших етносів;
- розкрити сутність основ повсякденного життя етнospільнот;
- з'ясувати основи функціонування громади та її матеріальну культуру;
- охарактеризувати особливості господарської та виробничої діяльності населення колоній;
- висвітлити процеси взаємовпливу різних етносів на культуру одна одної;
- надати значення процесам модернізації сільського господарства та визначити їх вплив на усі аспекти життя неукраїнського населення.

Об'єктом дослідження сільське неукраїнське населення Півдня України.

Предметом дослідження є висвітлення модернізації життя неукраїнського сільського населення у період колективізації сільського господарства.

Хронологічні рамки охоплюють 20-30-ті рр. ХХ ст., із захопленням більш ранніх часів та подій для більш чіткої картини трансформації життя національних меншин у роки більшовицького експерименту.

Географічні межі охоплюють південноукраїнський регіон, що спричинено поліетнічністю та своєрідністю населення, що його заселяло.

Історіографія та стан дослідження проблеми. Відображення особливостей життя неукраїнського сільського населення Півдня України мало місце в публікаціях керівників ЦКНМ при ВУЦВК А.

Буценка, А. Глинського, Я. Кантора. Праці Я. Кантора, І. Лезмана, Г. Черняхівського [251; 280; 471] надають відомості щодо євреїв-переселенців Півдня України. Праці Д. Дрінова [210] стосувались аспектів життя німецьких меншин. Особливостям трансформації життя неукраїнського сільського населення займались О. Будіна, Ю. Іванова, Ю. Карпенко, В. Колесник, В. Наулка, І. Стоянова [160, 243, 252, 262, 309-310, 422]. Життя єврейського населення на південноукраїнських землях проілюстровано в монографіях М. Журби і В. Доценка [234], А. Наймана [306], В. Орлянського [327]. Історія греків України цікавила дослідника В. Івацького [246-247].

Методи дослідження представлені історико-типологічним, історико-порівняльним та проблемно-хронологічним. Реалізовано використання принципів історизму, системного та багатофакторного аналізів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Ця тема кваліфікаційної роботи пов'язана з ініціативною темою кафедри стосовно вивчення історіографічних, методологічних та джерелознавчих аспектів дослідження регіональної історії України. Державний реєстраційний номер: 0120U101511.

Наукова новизна результатів кваліфікаційної роботи. Дослідження, що є основою кваліфікаційної роботи, здійснює аналіз та синтез значного фактологічного матеріалу для оформлення єдиного бачення трансформації основних аспектів життя неукраїнського населення Півдня України у роки модернізації сільського господарства.

Практичне значення одержаних результатів може стати основою для викладацької діяльності у школі та університеті, у роботі краєзнавчого чи музейного спрямування.

Апробація результатів роботи здійснена публікацією у Магістерських студіях статті за темою кваліфікаційної роботи, що має назву «Колонізація етноспільнот єврейського, німецького, болгарського

та грецького населення Півдня України XVIII – початку XIX ст.: історичні переумови.» УДК якої 94(477.7)»17/18»:325.3:323.15. Та для підготовки та проведення семінарських занять під час навчальної практики в університеті.

Структура кваліфікаційної роботи складає зміст, вступ, 3 розділи з підпунктами, висновки, список використаних джерел та літератури та додатки. Загальний обсяг роботи 73 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

МЕТОДОЛОГІЯ, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. **Методологічне підґрунтя вивчення проблеми.**

Останнім часом спостерігається повсюдний характер дослідження приватного, буденного життя та традицій суспільства. Мікроісторичний підхід відкриває можливість вивчення соціально-політичних і культурних аспектів, що особливо важливо при дослідженні життя багатотнічного регіону. До того ж подібна тенденція багато в чому визначається універсальним характером, і зачіпає майже всі аспекти життя соціуму.

Історія визнає період, коли суспільства і громадські групи об'єднуються навколо домінуючої системи цінностей. У часи історичної трансформації існує сильна потреба в конкуруючих цінностях, ідеології, які спонукають до героїчних вчинків. Проте навіть в період, коли домінуючою є одна ідеологія, має місце певний плюралізм цінностей. «За фасадом "монотеїзму" ховаються таємні практики і образи мислення, що є "політеїстичними" за своєю суттю. Відтак за рамками офіційного християнства стоять язичницькі практики, які з часом стають невидимими на поверхні. А за "монотеїзмом" соціалістичної ідеології ховається множинність ментальних, мовних практик і альтернативних цінностей, які пронизують всі цінності традиційного суспільства» [22, с. 48].

Незважаючи на підвищений інтерес до вивчення повсякденного життя, методологічне підґрунтя проблеми не достатньо насичене. До того ж відсутнє єдине і чітке значення цього наукового напрямку. Історія повсякденності це нова галузь історичного знання, що вивчає сферу людської буденності у множинних історико-культурних,

політичних, етнічних і конфесійних контекстах. У центрі уваги історії повсякденності є комплексне дослідження того повторюваного, буденного, «нормального» і звичного, що конструює стиль і спосіб життя у представників різних соціальних верств, етнічних меншин, включаючи емоційні реакції на життєві події і мотиви поведінки [26, с. 58].

Досліджуючи суспільне життя і його трансформацію, ми маємо змогу вникнути в людський досвід, тому питання про зміст поняття «повсякденність» передбачає питання про те, який людський досвід слід розглядати при цьому, а який ні. Фахівці з історії соціальних конфліктів і рухів вважають, що опір насильству, якщо воно щодня або хоча б систематично, теж є частина буденності. З такої точки зору, вивчення цього наукового напрямку з неминучістю повинно включати форми поведінки і стратегії адаптації і виживання, якими користуються люди в специфічних соціально-політичних умовах. Тому доцільним є вивчення повсякденного життя суспільства в часи історичної трансформації.

Варто зазначити, що закладає ядро повсякденного життя певного етносу. Цим ядром виступає ментальність. Етнічна ментальність імпліцитно поєднує в собі фактори природного і соціального походження. Мова йде не тільки про відображення дійсності, а й про можливість відтворювати образи, уявлення, емоції, ілюзії, безпосередньо не нинішні, а й ті, що існували в минулому.

Ментальність – це та єдність певних психологічних установок представників визначеної культури. У цій роботі – це ментальність сільського населення етнопільнот. Ці характеристики можуть включати шаблони поведінки національних меншин, їх сприйняття і реакції щодо певної історичної дійсності [26, с. 59].

Бажаним кінцевим результатом дослідження є адаптація усього масиву визначених характеристик у особливе сприйняття та бачення повсякденності.

Національна меншина – етнічна спільність, чисельність якої значно менша за чисельність основного населення, що займає невідоміантне положення в країні. При цьому зберігає свої специфічні етнічні, національні, культурні, мовні та релігійні риси, що відрізняють її від решти населення. Не варто плутати поняття «національні меншини» та «іноземці, що проживають у країні». У силу правових дефініцій та ключових особливостей поняття громадянства, різниця є принциповою.

Має сенс розмежувати та окреслити територіальні межі дослідження, адже це спричинено саме яскравовираженою ментальною та соціокультурною насиченістю регіону. Це території Південної України, тобто Одеська, Миколаївська, Запорізька, Херсонська області та південні частини Кіровоградської і Донецької областей. Дослідження саме цього регіону надає можливість визначити історичний розвиток етнічних груп, виокремити різноманіття їх специфічних форм та проявів [57, с. 33-34].

Теоретико-методологічну основу роботи становлять принципи історизму й об'єктивності, системного, комплексного, багатofакторного підходів до аналізу історичних явищ.

Принцип об'єктивності передбачає опору на факти без суб'єктивізму, ідеологізації та інших індивідуальних чи особистих ставлень.

Принцип історизму потребує розгляду всіх історичних фактів, явищ, подій у їхньому розвитку, у відповідності до конкретно-історичних обставин, що дозволило простежити і дати оцінку тим історичним процесам, що відбувалися в умовах повсякденного життя національних меншин Півдня України впродовж 1920-х – першої половини 1930-х рр. Цей принцип допоміг відобразити сприяння і реакцію сільського населення етноспільнот визначеного регіону на політику радянської влади та скорегувати цілісне бачення.

Методологічний принцип системного підходу дозволяє проаналізувати різноманітні аспекти соціально-демографічного, суспільно-політичного й етнокультурного становища етноспільнот.

В роботі використовується комплекс різноманітних методів наукового пізнання - загальнонаукових, спеціально-історичних та міждисциплінарних.

Серед загальнонаукових методів виділено такі, як емпіричний, аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, узагальнення тощо. Аналіз джерел здійснювався на основі емпіричного методу. Широко використано метод порівняння, за допомогою якого здійснювалось зіставлення явищ із метою встановлення схожостей або відмінностей між ними, знаходження такого спільного, що може бути властивим для них. На основі цього методу можливо робити узагальнення, виявляти закономірності.

Всі використані загальнонаукові методи дослідження можуть розглядатися одночасно і як спеціально-історичні. Історико-типологічний метод дослідження важливий при аналізі історіографічного доробку, узагальненні джерельної бази. Також застосовувались проблемно-хронологічний, історико-типологічний, історико-порівняльний, історико-генетичний, історико-психологічний, історико-системний та інші методи.

Проблемно-хронологічний та історико-типологічний методи надали можливість визначити пріоритетні тези для наукового осмислення проблематики, визначити основні етапи та періодизацію, окреслити роль і специфіку існування соціальних структур, серед яких сім'я та громада, охарактеризувати змінність сприйняття провадженної радянською владою політики колективізації сільського господарства.

Порівняльно-історичний метод дозволив виокремлювати щось спільне і відмінне стосовно повсякденного життя сільського населення

етносів Південної України, характеризувати ці ознаки методом їх зіставлення, встановлення основного, притаманного.

Реалізація історико-психологічного методу дослідження дала можливість проаналізувати події 20-30-х рр. ХХ ст. з урахуванням тих змін, що відбувалися з етноспільнотами в побуті, на рівні їх цінностей та поведінкових моделей.

Застосування історико-генетичного методу відкрило можливість бачення ретроспективи історичного розвитку та процесу відтворення характерних для етноспільнот норм поведінки, традиційних укладів, норм та цінностей, що були основою формування традиційного способу життя і повсякденного устрою.

Мало місце застосування історико-системного методу. Адже системний підхід дозволяє повноцінно вивчити певний об'єкт чи процес, виокремити ту сутність, принцип функціонування. Відтак системно досліджувалась генеза модернізації життя етноспільнот, що проживали в Південній Україні у період колективізації сільського господарства з усіма притаманними етноменшинам особливостями побуту та традиційного устрою.

Як підведення підсумків щодо методологічної складової дослідження, основу складає теоретико-методологічний базис. Реалізовано використання принципів історизму, системного та багатофакторного аналізів. Предмет дослідження вдалося розкрити за рахунок застосування історико-типологічного, історико-порівняльного та роблемно-хронологічного методів дослідження.

1.2. Історіографічні надбання та джерельна база.

Історія повсякденності є доволі молодим напрямком наукових досліджень, з огляду на те, що ані радянська, ані вітчизняна науки не проявляли особливого зацікавлення у її вивченні. Безумовно, наявний матеріал, який відображає особливості етнічної самобутності,

ментальності та культури неукраїнського населення, проте ці аспекти використовувалися як засіб відображення більш масштабних історичних подій та процесів, тобто усього лише створювали фон [55, с. 7].

Історіографічні праці із суміжної тематики нараховують значну кількість, проте наявність теоретико-методологічної розбіжності вітчизняних, радянських та зарубіжних напрацювань створюють певні ускладнення, що потребують ґрунтовного опрацювання.

У міжвоєнний період досліджувана тематика розкривалась в радянській історіографії, присвяченій питанням етнополітичного регулювання УСРР. Відображення особливостей життя неукраїнського сільського населення Півдня України мало місце в публікаціях керівників ЦКНМ при ВУЦВК А. Буценка, А. Глинського, Я. Кантора [23; 19].

Зрозуміло, що більшовицька ідеологія намагалась створити певне вигідне бачення сутності життя етноспільнот в літературі, але наявні праці, що здатні відкрити об'єктивну сторону їх існування. Авторами таких праць можна вважати М. Кривохатського [27] та А. Клібанова [21], які у значному обсязі фактологічного матеріалу визначили основні аспекти та особливості релігійного життя менонітів в їх етноконфесійній спільноті, надали відомості щодо особливостей соціальних зв'язків у часи голоду 1921-1923 рр., охарактеризували економічну діяльність менонітів у сільській общині, участь у діяльності щодо захисту традиційного способу життя німецького сільського населення, несприйняття політики колективізації та інших заходів радянської влади.

Праці Я. Кантора, І. Лезмана, Г. Черняхівського [19; 29; 52], які з'явилися в 20-30-х рр. ХХ ст., надають відомості щодо заселення євреями-переселенцями територій Півдня України, зазначають факт перейняття практики ведення сільського господарства, характерність

соціальних взаємин у новоутворених общинах, особливості будівництва помешкань та поселень.

Дослідження лінгвістичної складової включають праці Д. Дрінова [13], який простежував процес проникнення неологізмів у життя болгарського сільського населення УСРР в 20-30-ті рр., В. Жирмунського, який визначив особливою діалектологічну ознаку, та поклав її в основу сегментування німецького населення Південної України на групи. Дослідники Є. Рихлік, І. Соколов, С. Цветко [37, 39-41, 49-51] охарактеризували традиційну культуру неукраїнського сільського населення та уцілому виокремили певні лінгвістичні особливості за етнічною ознакою.

Кінець 30-х рр. ХХ ст. це час початку ведення репресивної політики радянської влади, що спричинило значне скорочення публікацій, присвячених життю національних меншин, а ті, що все ж таки з'являлися, не можуть бути об'єктивними, адже мали яскравовиражений ідеологічний радянський підтекст. Такою можна вважати, наприклад, роботу Г. Поляннера та Р. Балясна «Калініндорфські нариси» [360]. Автори намагалися відобразити сутність повсякденного життя єврейського сільського населення Калініндорфського району, проте матеріал викладено не правдиво, без реакції на реальні недоліки, що існували у побуті переселенців. Відтак нав'язувалось фальшиве бачення, що доводить неправдивість історіографічних публікацій цього періоду, і необхідність обережного опрацювання матеріалу цього періоду.

Середина ХХ ст., а саме 50-ті рр. – це час занепаду історіографічної діяльності з данної тематики, життя сільського населення національних меншин розглядалось лише в контексті загальної історії Радянського Союзу, а не як особливий напрямок історичних досліджень.

Уже в 60-80-ті роки ця тенденція зникає, та етнографи починають напрацьовувати матеріали про повсякденне життя неукраїнського населення. Має місце відображення тих заходів радянської влади, що

були системними у міжвоєнні роки, та विकарбовувались у реаліях життя етноспільнот в період колективізації сільського господарства, їх матеріальній та духовній культурі. Такими можна вважати доробки О. Будіної, Ю. Іванової, Ю. Карпенко, В. Колесник, В. Наулка, І. Стоянова [7, 18, 20, 23, 33-34, 42].

Варто зазначити, що більше уваги приділялось дослідженням культури грецького і болгарського населення, залишаючи без уваги особливості життя єврейського та німецького населення.

Дослідники А. Єрмак та с. Кульчицький [14; 28] у своїх працях відмічали перетворення у культурному житті етноспільнот, реорганізацію традиційного устрою, підвищення рівня писемності, зміни у суспільно-політичній діяльності у зв'язку із можливою участю у ній жінок.

Із отриманням незалежності Україна значним чином посилила свої напрацювання щодо особливостей життя національних меншин на території Півдня України.

1990-ті рр. є часом публікацій досліджень, коли значна увага почала приділятися саме побутовій складовій національних меншин України [12; 35; 53]. Так, основна увага все ж була направлена на економічне становище, характер політичної діяльності більшовиків стосовно етноспільнот, проте можна вилучити цікаві аспекти та фрагменти саме побутового життя.

До того ж, 90-ті рр. можна вважати часом появи багатьох нових досліджень з етнографії. Такими є наукові студії Л. Маркової, в яких досліджувався народний фольклор, обрядовість, релігійні та традиційні устої.

Із початком ХХІ ст. інтерес до вивчення національних меншин України значно розвинувся, повсякденність етноспільнот досліджувалось і відображалось у значній кількості монографічних, дисертаційних робіт та статтях.

У цей час з'являлися праці, що мали за мету вивчення особливостей повсякденного життя етноспільнот менонітів, за регіональним характером. Група авторів монографії «Німці півдня України: історія і сучасність» у своїй праці визначили матеріальні характеристики побуту етноспільноти, визначили функціональність будівництва помешкань, атрибути одягу та своєрідність кухні.

Доробок «Німці Одеси та Одеського регіону» дає можливість дізнатись про основні види діяльності представників німецької меншини, своєрідність одягу етноспільноти саме Одеського регіону, визначити елементи будівництва помешкань та господарських споруд.

Життя єврейського населення на південноукраїнських землях проілюстровано в монографіях М. Журби і В. Доценка, А. Наймана, В. Орлянського. Авторами охарактеризовано особливості та труднощі процесу колонізації південноукраїнського регіону євреями. Зазначається наявність антисемітських настроїв під час переселення на адаптації єврейських переселенців, надається характеристика переходу до спільного обробітку землі.

Своєрідність матеріальної сторони життя єврейського населення, їх релігійного життя, одягу та кухні визначено у статті М. Зябко.

Історія греків України цікавила багатьох науковців. Дослідник В. Івацький у своїх працях визначив сутність походження греко-татарської та греко-еллінської ідентичностей. Загострював увагу на домінантність російської та грецької складової в процесі трансформації ідентичності з конфісійної у етнонаціональну, та визначав сам механізм.

Автор праці «Грецькі сторінки української історії» В. Томазов надає данні про особливості політичного життя грецької національної меншини причорноморського регіону, наявність конфронтації із сусіднім населенням.

Монографія «Етнічна історія греків Приазов'я (кінець XIII – початок XXI ст.)» під авторством І. Пономорьової є особливою, з огляду

на те, що може вважатися енциклопедією з історії грецького населення, визначеного в назві праці регіону. Деталізовано етнокультурний розвиток грецької етноспільноти, визначено лінгвістичні характеристики, особливості матеріальної культури та побуту.

Історія болгарської етнічної меншини України також не залишась без уваги. Український науковець Л. Жавжаров, досліджуючи болгар, вивчав особливості побуту та культури, соціальні взаємини, стосунки у родині, вивчав характерність зовнішнього вигляду болгар та суть традиційної кухні і харчування.

Безумовно слід зазначити стан історіографічних напрацювань щодо взаємин національних меншин на Півдні України. У своїй праці «Деякі аспекти адаптації євреїв на Миколаївщині в 20-х рр. ХХ ст.» О. Акунін відзначив політику радянської влади 1920-х рр., метою якої було розпалювання міжконфесійних та міжетнічних протріч на територіях Миколаївщини. Взаємини єврейської та німецької етноспільнот відкриті у праці М. Козиревої =. Соціальні зв'язки вже названих меншин Сталіндорфського району, що на Криворіжжі, були предметом дослідження А. Венгера.

Особливої уваги заслуговує дослідниця Л. Якубова, яка у своїй праці «Повсякденне життя етнічних меншин радянської України у міжвоєнну добу» визначила характер зламу та деформації традиційного повсякденного життя селянства у зв'язку з політикою радянської влади, а саме щодо соціально-економічного та культурного аспектів життя. Були проаналізовані майже усі складові життя етноспільнот Півдня України: матеріальна, духовна культура, соціальна, громадська організація життя, традиції та обрядовість.

Значна кількість наукових праць має визначений об'єкт дослідження, що присвячений певному аспекту життя сільського населення етноспільнот Півдня України в період 20-30-х рр. ХХ ст.

Освітній аспект охарактеризовано в праці В. Савченко «Виховання дітей в українських селянських родинях Запорізького краю в 20 – 30-х рр. ХХ ст. (за усними джерелами)». Основна увага приділяється трансформації освіти, ігрових форм та трудового навчання.

Зважаючи на те, що кіно займало лідируюче місце в питанні дозвілля національних меншин, розгляд історіографії на цю тему має місце бути. В авторефераті дисертації «Державна політика в галузі кінематографа в радянській Україні (кінець 1920-х – 1930-ті роки)» О. Кузюк охарактеризувала принцип політики радянської влади щодо кінематографу, і зробила висновок, що перегляд документального кіно може бути використаний як можливість проводити ненав'язливу агітаційну, пропагандистську роботу, виступати як вид джерела інформації на аудиторію селянського населення етноспільнот.

Науковці української діаспори безсумніву проявляли інтерес щодо питання трансформації життя національних меншин південноукраїнського регіону в період колективізації сільського господарства. Більше того, на меті в них була ідея посунути вже давно застарілі кордони бачення української історії.

Праці С. Єкельчика «Історія України: становлення модерної нації» та П.-Р. Магочія «Ілюстрована історія України» зазначали однозначну своєрідність національних меншин за рахунок виокремлення характерних ознак їх повсякденного життя. Ще можна відзначити спільний доробок П.-Р. Магочія та Й. Петровського-Штерна «Євреї та українці: тисячоліття співіснування» [31], який дискредитував думку щодо радикальної конфронтації євреїв та українців, і вивів думку про можливе довготривале мирне співіснування їх на одній території. Також виокремлені в роботі характерні особливості економічного, релігійного, культурного життя єврейського населення.

Варто зазначити низку праць закордонних учених, які також намагались узагальнити інформацію щодо досвіду повсякденного життя радянського населення.

Робота «Повсякденний світ радянської людини 1920-1940-х рр.» [36], що вийшла у Ростові-на-Дону, Російська Федерація, актуалізувала наступні питання: політику радянської влади у сфері соціального життя, механізм виживання населення, регіональні та етнокультурні особливості повсякденного життя, стандартний та трансформований вигляд повсякдення населення Радянського Союзу.

Наявні праці в російській історіографії, що всеціло присвячені саме питанням життя національних меншин України. Такою є монографія «Греки Росії та України», об'єктом дослідження якої є своєрідні аспекти життя маріупольських греків, з урахуванням побутових та культурних характеристик.

Праця «Сталінські селяни. Соціальна історія Радянської Росії в 30-і роки» австрійської дослідниці Ш. Фіцпатрік дає відомості про період колективізації сільського господарства, про ті механізми поведінки та принципи виживання при колгоспній системі, що давали можливість забезпечити і власні інтереси селян, а не лише суто державні.

Монографія «Молитва за владу. Українці та євреї під час революції (1917 – 1920)» англійського дослідника єврейського походження Г. Абрамсона розглядає на фоні національно-визвольних змагань стосунки українського та єврейського населення, із зазначенням багатьох цікавих характеристик повсякденності етноспільноти. Зазначений порядок відносин між чоловіками та жінками, визначено особливості культових практик, релігійних норм, взаємовплив етнічних груп стосовно харчування, одягу, мови.

Джерельну базу дослідження представляє комплекс різноманітних джерел. Це матеріали центральних архівних установ України – Центральний державний архів громадських об'єднань. Та матеріали

обласних архівних установ, що представлені Державним архівом Миколаївської області та Державним архівом Одеської області.

Значний фактологічний матеріал наявний у збірниках документів із заявленої теми, у нотатках та спогадах очевидців та збірниках періодичних видань міжвоєнного періоду.

Має місце використання матеріалів періодичних видань, газет та журналів.

Таким чином, історіографічні надбання щодо модернізації життя неукраїнського сільського населення у період колективізації сільського господарства наявні у значній мірі, проте відсутнє багатоаспектне дослідження особливостей трансформації життя етноспільнот південноукраїнського регіону в цей час. Дослідники проявляли інтерес до загальної історії життя національних меншин України, або ж надавали перевагу дослідженню певної сфери їх існування, а не комплексному дослідженню. Це обумовлює актуальність дослідження цієї теми зі сторони всебічного розгляду особливостей буття національних меншин під час колективізаційних процесів 20-30-х рр. ХХ ст. Джерельна база дослідження налічує значну кількість матеріалу з даної теми, що надає можливість реалізації поставлених завдань.

РОЗДІЛ 2.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЖИТТЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО РЕГІОНУ У 20-30-Х РР. ХХ СТ.

2.1. Передумови організованого заселення територій Півдня України, адміністративно-територіальний розподіл, комунікативні та релігійні особливості життя.

Території Південної України справді можна вважати унікальними, з огляду на низку причин. Перш за все «це своєрідний стан культурного пограниччя між групами цивілізацій, де пролягли кілька природних і антропогенних кордонів: біологічний – між степом і лісом, географічний – між басейнами Чорного й Балтійського морів, соціально-економічний – між кочівництвом та осілим землеробством» [10, с. 9].

Етноконфесійне та культурне взаємопроникнення великої кількості різних етносів, культур, релігій, діалектів, та і взагалі світів, стало причиною поділу території регіону з урахуванням перерахованих відмінностей.

Варто одразу зазначити причини появи та розселення різних етнічних груп на південноукраїнських територіях. Передумовою даного процесу стали протистояння на геополітичному рівні Російської та Османської імперій за регіон Північного Причорномор'я у XVIII ст.. З огляду на те, що цей регіон визначався малозаселеністю, перед царським урядом поставало питання освоєння, адміністративного, господарського та побутового облаштування, і, безумовно, можливості захисту кордонів. Як вихід з даної ситуації, було вирішено привернути увагу іноземців для швидкого заселення ними цих територій на вигідних умовах.

Швидкість процесу заселення зростає після російсько-турецької війни 1768-1774 рр., та після підписання Кючук-Кайнарджійського миру

1774 року [12, с.5]. Активність цього напрямку колонізаційної політики продовжувалась до кінця 20-х рр. XIX ст. Відтак територія Північного Причорномор'я зберігали за собою першість серед регіонів, де відбувались колонізаційні процеси і реалізовувалась політика заселення Російської імперії.

Першою територію Півдня України освоїла грецька етноспільнота, які прийшла до Приазов'я із Криму у 1778 році. Вона була сегментована за лінгвістичною розбіжністю. Більшість складала група греків-елінів, що становили 60% від загальної кількості, і розмовляли на маріупольському діалекті новогрецької мови. Інша група – це греко-татари, кількість яких складала близько 40%, а розмовляли на подібній до татарської, урумській мові. Важливим спільним фактором є позначення довготривалого співіснування населення грецької етноспільноти із татарами в Криму [12, с. 15].

Хронологічно одночасним є переселення на територію України організованої спільноти болгар, що призвело до заснування села Вільшанка у Херсонській губернії. Активно відбувалось дисципліноване заселення Катеринославської, Таврійської та Херсонської губернії після підписання у 1660 році Александром II указу, що дозволяло заселення терен приазовських степів [57, с. 42].

Меноніти почали з'являтися на Півдні України з 1786 року. Спершу це були представники сектантів-антибаптистів голландського походження, а вже з 1803 року рушили переселенці з Баварії та Пруссії [12, с. 5].

Шлях єврейського етносу у процесі заселення територій південноукраїнського регіону є досить суперечливим. Близько 1,5 млн. іноземнопідданих євреїв опинились на територіях України після розділів Польщі. Царський уряд одразу розмежував ці терени, виділяючи зону представникам єврейського етносу за «лінією осідлості». Більшість населення цієї національної меншини, а це близько 90% мали

можливість розселятися в містах Волинської та Подільської губерній, або ж можливим варіантом для них залишався дозвіл на заселення необжитих земель Новоросії. Безумовно бажаними для проживання були території поза «лінією осідлості», адже значна кількість євреїв мала на меті продовжувати займатись торговою справою, та іншими видами звичної для них діяльності. Так заселялися Одеса, Херсон, Миколаїв, Судак, Керчь та інші міста, торгівельні та морські порти яких ставали місцем освоєння великої кількості представників єврейських общин.

Основу населення етноспільнот південноукраїнського регіону становило селянство, мотиви існування якого закладали усталені норми поведінки, характерні особливості ментальності, культури, релігійності та общинної традиції життя. Пріоритетність землеробського виду діяльності визначало уявлення селян, що було встановлено календарним циклом, обрядовістю, циклічністю природних явищ. Так основи матеріального життя, традиції, культура та побут були незмінними, незважаючи на територіальне розміщення мешканців колоній.

«Велика протяжність і незначна освоєність степової зони, слабка комунікація були істотним гальмівним чинником інтеграційних процесів у середовищі етноспільнот південноукраїнського регіону. Ситуація почала змінюватися лише наприкінці XIX ст., в епоху інтенсифікації промислово-аграрного розвитку, появи нових засобів зв'язку та технологій» [57, с. 48].

Переживаючи всі особливості життя періоду модерної доби, національні меншини відчували на собі жахи Першої світової війни, події національно-визвольних змагань, і, нарешті, стали свідками приходу до влади більшовиків та механізму їх політичної діяльності.

Всеукраїнський перепис 1926 р. надає наступну інформацію щодо кількості населення єврейської етноспільноти на території УСРР – 1574 тис. чоловік, що складає 5,4 % від загальної чисельності республіки.

Більшість євреїв проживали у місті, менша частка – жителі сільської місцевості (74,4% / 22,6%).

Ліквідація «лінії осідлості» після революційних подій 1917 року дозволила переселення євреїв на ті території, які вони обирають на власний розсуд, так швидкого темпу набрали процеси урбанізації, масовий переїзд люду з сіл у міста. Значну частку населення Одеси, Херсона, Первомайська, Миколаєва становила саме єврейська спільнота. У місті вони працювали на промислових підприємствах, в установах громадського харчування, часто у сфері обслуговування, займали посади касирів, бухгалтерів у державних установах [32, с. 144].

У роки громадянської війни євреї потерпали від погромів. Ситуацію ускладнювала політика воєнного комунізму царського уряду, що створювала умови для руйнації підприємницької діяльності у містах і знищення економічного ладу етноспільноти. Послідував процес переселення євреїв з міст у села південної України аби покращити їх становище. Євреїв вимушені були відійти від звичних для них видів діяльності, та почали навчатися обробляти землю, адже це було основою життя на територіях степного регіону. Забезпечення землеустрою базувалось на економічній допомозі від західноєвропейських та американських євреїв. Переїздом єврейського населення, облаштуванням помешкань, наданням необхідних споряджень та знарядь займалось товариство землеустрою. Комітет по земельному устрою трудящих євреїв видав клопотання про наділення 320 тис. десятин землі із земельних фондів України на ці потреби [54, с. 86].

Незважаючи на спроби уряду покращити умови життя переселенців, опинившись серед пустого степу, євреї розуміли складність подальшої адаптації. Необхідно було будувати помешкання, обробляти землю, що ніколи не знала плугу, до того ж технічний інвентарь не був ідеальним за своїми характеристиками, і ускладнював процес обробітку і початкового облаштування [24, с. 9].

«Політико-економічний огляд Херсонської округи за липень-серпень 1925 року» наводить наступні відомості: «Матеріальне становище більшості переселенців критичне, посівів немає у зв'язку з пізнім прибуттям на ділянки. Хліба і взагалі продовольства не мають. Грошей, для придбання його, теж немає, а тому переселенців хвилює питання де ними будуть віднайдені кошти для існування. На ділянці ніхто не буває як з боку місцевої влади, так і субсидійованих органів. Представники Агроджойнт приїжджають рідко, поводження з переселенцями паршиве, що відбивається на переселенцях і викликає часті поїздки до міста для з'ясування становища» [44, с. 438-439]. Інший запис зазначає: «У поселеннях Ленін і Володарський абсолютно відсутній хліб і колоністи сидять на одному молоці, але все-таки у роботі не відстають від інших» [44, с. 438-439].

У кінці 20-х рр. у Херсонську, Катеринославську губернії почали прибувати єврейські родини з Київщини, Чернігівщини, Поділля та Волині [54, с. 87]. Вони не привозили із собою технічний інвентар та власні знаряддя, не знали навіть власне ремесла, що і позначалось на якості господарювання. Найбільш вправними можна вважати видіхців із Чернігівщини та Полтавщини, відставали євреї з Київщини, а найгірший рівень земельного обробітку був у представників волинської та подільської груп переселенців [5, с. 72].

Переселення відбувалось групами, проте у процесі освоєння земель та перших спроб спільної сільськогосподарської діяльності, ці групи розпадались і були схильні до індивідуалізму.

На кінець 1920-х рр. кількість євреїв-хліборобів в Україні становила близько 180 тис. чоловік, переважну більшість із цього числа склали колишні торгаші та безробітні.

У зв'язку зі швидкістю виникнення нових поселень та сільськогосподарських формувань єврейського населення у 1924-1926 рр., постала необхідність створення адміністративно-територіальних

угруповань земель, з метою покращення умов життя переселенців. На Півдні України утворились Калініндорфський, Новозлатопільський та Сталіндорфський єврейські райони [15, с. 95].

У березні 1927 року було організовано Калініндорфський національний адміністративний район, центром якого стала Велика Сейдеминуха (невдовзі перейменована у Калініндорф), що включав у себе 37 єврейських колоній (4 старі і 33 нові), 10 українських та німецьких поселень. У липні 1929 року створено Новозлатопільський єврейський район, а у 1930 року засновано Сталіндорфський [48, с. 71].

Менонітів на території України нараховувалось 393924 тис., що становило 40% від їх загальної кількості в СРСР. Власне сільського населення Півдня України з цього числа було 340 тис. чоловік [25, с. 88].

Національні райони німецького населення станом на 1924 р. були предсавлені Зельцьким, Ландауським, Люксембурзьким, Молочанським та Пришибським. У 1925 році, незважаючи на ускладнення організації, було засновано Гросс-Лібентальський німецький національний район, а у 1926 р. Високопільський район, що належав Херсонському територіальному округу.

Стосовно грецького населення, їх кількість становила 104 тис. чоловік, переважну більшість із цього числа становили представники сільської місцевості (93%) [43, с. 186]. У травні 1928 року згідно із Постановою «Про створення національних грецьких районів на терені Маріупольської округи» виникли Мангуський та Сартанський грецькі національні райони, а в жовтні додався Великоянисольський [11, с. 110-111].

Болгарське населення станом на 1926 р. нараховувало 92 тис. чоловік. Розрашовувалась болгарська меншина у Вільшанському, Великобуяльницькому, Романівському та Цареводарівському національних районах [54, с. 88].

На середину 1920-х рр. на територіях УСРР нараховувалось близько 23368 тис. поляків, що складало 0,69% від загального населення регіону [54, с. 89].

Радянська влада створювала адміністративно-територіальні одиниці з метою полегшення провадження власної політики модернізації. Зважаючи на умисне створення цих територіальних утворень, вони не являли собою єдину структуру, потерпали через різноманітність інтересів та індивідуалізму її членів.

Саме південноукраїнський регіон був місцем, де розташовувалась переважна більшість національних районів. Тут це реалізовувалось через виникнення у 1920-х рр. протиріч між представниками різних етноспільнот, що важко піддавались контролю та механізмам державного управління [10, с. 334-335].

Проте, вже на кінець 1930-х рр. радянська влада усвідомила недовірливість цього засобу, і вирішила просто ліквідувати національні райони, як адміністративно-територіальні утворення.

Особливістю соціальної структури сільського населення південноукраїнського регіону є найбільший прошарок заможного селянства, це 22% господарств. А сільської бідноти нараховувалось значно менше, ніж в інших регіонах. Середнього селянства становив показник у 30% [12, с. 28].

Політика радянської влади установлювалась в залежності від майнового стану сільського господарства представників окремих етноспільнот. Наприклад, болгари визнавались більшовиками як «політично-неблагонадійні елементи» [54, с. 88], з огляду на те, що рівень їх заможності був вищим, ніж у українського селянства, та через ті привілеї, які надавались представникам болгарської меншини у часи існування Російської імперії. У такий спосіб встановлювались не вигідні для етноспільноти стосунки з владою більшовиків.

Мову можна вважати найбільш консолідуючим чинником у поліетнічному середовищі південноукраїнського регіону. Вона була спроможна бути причиною єднання людей в одну громаду, спільноту. Навіть представники однієї національної меншини могли розмовляти на різних діалектах, і бути представниками різних субкультурних груп, або ж говорити взагалі абсолютно різними мовами. Поліетнічність в цьому випадку ставала приводом до оволодіння мовою сусідніх спільнот. Таким чином діти могли опанувати нову мову у школі, спілкуючись із її носіями.

Ті недоліки впровадження ідеї мовної асиміляції, що було розпочато у роки існування Російської імперії, наклали відбиток на відношення національних меншин до процесів коренізації.

Греки, освічена частина яких перебувала у середовищі, де панівне місце посідала традиційна культура, швидко освоювали російську мову, читали літературу, спілкувались. Тобто консолідація з російським модерним національним простором відбувалась доволі успішно та невимушено.

Щодо мови єврейського населення, то це були їдиш – розмовна мова та іврит – мова письма. Часто євреї володіли мовою тієї спільноти, із населенням якої вони проживали разом. Представники старшого покоління євреїв часто спілкувалися на мові змішаних російських, українських та єврейських слів.

Важливим є факт зазначення впливу української мови на словник їдишу, який поповнився значною кількістю нових слів серед яких «хрейн» («хрін»), «бобе» («баба»), «тате» («тато») та ін. [6, с. 40].

До того ж, словник мов національних меншин поповнювався новими поняттями та термінами у зв'язку із модернізацією життя сільського населення, змінами у суспільно-політичній, культурній, побутовій сферах. Такими словами були: «партія», «комсомол», «колгосп», «комбайн», «театр», «фізкультура». У той же час деякі слова

переставали використовуватись та зникали з лексики. Це слова, що торкались релігійного життя – «священник», «церква», та, наприклад, слова, що регламентували соціальну ієрархію доколгоспного села – «наймит» [13, с. 88].

Маючи на меті підірвати основи панування релігії у житті єврейського населення, «радянська влада намагалась відкинувши біблійний і «контрреволюційний» іврит, створити прокомуністичн єврейську культуру, засновану на «пролетарській мові» їдиш» [30, с. 302- 303]. «Більшість євреїв України, однак, не брали участі в діяльності з підтримки окремої єврейської світської культури – чи то мовою їдиш, чи то на івриті» [30, с. 302- 303]. Щодо ставлення євреїв до комунізації, то вони дотримувались позиції ототожнення себе з культурою та мовою тієї держави, у якій вони жили.

Активні та свідомі представники національних меншин, усвідомлюючи факти розмиття основ національної ідентичності, пагубний вплив політики русифікації царського уряду, піднимали питання щодо захисту національних мов та реалізації їх застосування.

Таким чином, визначені причини та перебіг колонізаційних процесів німецьких, єврейських, грецьких та болгарських національних меншин, які почали заселення територій південноукраїнського регіону у XVIII-XIX ст. Так терени степової України стали місцем поліетнічного синтезу, у якому відбувалися процеси взаємовпливу, співіснування та навіть асиміляції. Кожен етнос відрізнявся власною самобутністю побуту, матеріальної культури, релігійного та суспільного життя. Створені радянською владою національні райони, метою яких було забезпечення контролю над національними меншинами, не змогли ралізувати ці завдання, і з часом були ліквідовані.

2.2 Роль громади, основи сімейних відносин та трансформація їх вигляду у 1920-1930-х рр..

У середовищі національних меншин України громада посідала місце єднаючого фактору. Общини перебували у так званій самоізоляції, та вели общинний спосіб життя. Вирізнялися індивідуалізмом представники спільноти поляків, вони менше залежали від громади, що можна пояснити наявністю хуторських поселень.

Треба відзначити ту стійкість традиційних форм життя, своєрідність етнічного потенціалу, збереженість мови та інших форм індивідуальності етноспільнот через довготривалий час проживання громад у діаспорі. Проте процеси модернізації радянської влади у пореформеній Російській імперії, що стосувалися як соціально-економічного так культурного життя, завдавали вплив на реконструкцію звичного ладу громад [55, с. 81-82].

Громада забезпечувала соціальну стабільність в общині, реалізовувала продовження традицій, звичаїв, нормованих правил поведінки, контролювала моральний облік, впливала на господарське, побутове, релігійне життя. Це допомагало підтримувати стосунки на засадах довіри, поваги та взаєморозуміння.

Церква виступала єднаючим фактором сільської громади, оскільки її члени належали до одного церковного приходу. Яскравим прикладом є німецька національна меншина, структуру діяльності якої складали релігійна та світська організації, що діяли спільно, а не на протигагу одна одній. Громада, світські та церковні органи менонітів слідкували за дотриманням традиційного ладу в общині, адже саме це закладало основу соціального, сімейного та шлюбного життя її членів.

Організація влади на селі здійснювалась через діяльність сільрад та сільських сходів. Варто зазначити, що сільські сходи впроваджували свою діяльність навіть активніше, ніж представники офіційних органів радянської влади. Це безумовно оцінювалось місцевим населенням, яке надавало перевагу саме цьому органу, а не сільраді.

Регулювання земельних відносин у середовищі сільського населення етноспільнот стояло гостро. Регламентацію земельних ресурсів здійснювали земельні громади, яких нараховувалось 6-8. Щодо їх функцій та завдань, наприклад, мали можливість накладати збір на членів общини, займатися орендою землі. Община співпрацювала із державними органами, і, як юридична особа, могла реалізовувати судові процеси, як то позови, або укладати договори [47, с. 38].

Що стосується ієрархічних особливостей на селі, то основу громади становив прошарок заможного селянства, навіть незважаючи на прояви задрощів до них зі сторони решти селян. Бажання якось вступати у конфлікт чи псувати стосунки не виникало, адже у разі погіршення становища чи у потребі допомоги, саме на заможного селянина будуть покладені надії. У такий спосіб інколи траплялись випадки відносин, побудованих на економічній залежності або ж експлуатації [47, с. 42].

Існували випадки конфронтації між членами громад через майнову диференціацію на базі розвитку товарно-грошових відносин. Через нерівномірний розподіл продуктів харчування чи то землеробського забезпечення, загострювалися протиріччя серед колоністів, що несло за собою розшарування громад. Наприклад, у роки голоду 1921-1923 рр. німецькі благодійні організації та фірми надавали допомогу благонадійним господарствам німецьких меншин, незважаючи на бідність та потреби інших. Так заможні меноніти, почувавши себе впевнено і вбачаючи безпорадність бідняків, вдавались до знущань. Могли відмовити їм у допомозі через брудні руки, або ж були випадки, коли німецькі сільські багатії виставляли їжу на підвіконня, і дивились на реакцію бідного населення, провокуючи їх на крадіжки та напади.

Майнова диференціація не була єдиною причиною соціального розшарування серед населення етноспільнот на селі. Навіть незважаючи на механізми зрівняльних переділів, землезабезпечення було нерівноцінне. Це можна пояснити стихійністю процесу та ускладненням

проведення на економічному рівні. Норми замленаділу бідняків, «середняків» та «куркулів» були різними, і радянська влада вдавалась до спроб зрівняти цю відмінність за рахунок надання певних пільг. Проте, це не завдавало суттєвої різниці у вигляді укладу життя етноспільнот, а просто визначало матеріальні можливості бідних, середніх та заможних селян.

Радянська влада намагалась загострити соціальні суперечності у середовищі сільського населення етноспільнот, шляхом навішування кліше, цькування, залякування та використанні слабкостей. Це робилось для формування негативного ставлення бідняків до заможного прошарку населення, що руйнувало ту основу традиційного способу життя та взаємозв'язків членів громади.

В умовах розкуркулення, у тяжбах кругової поруки, відбувався процес єднання членів громади, незважаючи на розміри їх статків. Так, попри значну кількість проявів антагонізму, німецьке населення протистояло спробам радянської влади внести розбрат серед категорій населення менонітів, не давало можливості насадити класовий поділ. Вони відкидали існування поняття «куркуль», «бідняк» у середовищі колоністів, зазначаючи відсутність цього поділу взагалі. Траплялись випадки захисту заможного населення менонітів від заходів розкуркулення, проводились мітинги, відбувались опори репресивним заходам [25, с. 89].

Деякий прошарок населення підтримував політику розкуркулення заможних членів общини, та навіть приймав у цьому участь на добровільних засадах. Важелями у такій співпраці з радянською владою були егоїстичні настрої та заздрість, емоції, яких і намагалась домогтись місцева влада.

Політика модернізації, яку проводила радянська влада через створення колгоспів, змушувала громаду змінювати устрій за рахунок вилучення заможного прошарку селян. Нові умови праці не викликали

захвату серед національних меншин, проте іншого виходу не існувало. Члени єврейських та німецьких поселень тяжко віднеслись до процесів колективізації, проте стримали основу існування власних громад у єдності, за дія їх соціального блага [15, с. 97].

Традиційна форма і вигляд сім'ї етноспільнот України мали низку ознак. Це обов'язкова різnorodність, моногамність, багатодітність, складність процесу розлучення, це велика родинна із значним числом проживаючих разом родичів, заборона абортів. Головою сім'ї був чоловік, який контролював фінансову складову життя родини, був наставником та керуючим майбутнього дітей, представляв інтереси родини у соціумі. Патріархальний тип функціонування родини задавав ритм первинної соціалізації, реалізуючи важливі функції у середовищі громади [55, с. 107].

Моральність селян засновувалась на сталих поняттях родинної традиції, релігійних установах та розмежуванні трудової діяльності. Етноспільноти мали традицію укладання шлюбних угод, що підкріплювалось економічними причинами, мотивувало до продовження роду та дотримання звичаєвих обрядів.

Весільна традиція мала своєрідний вигляд і сценарій у кожній громаді національних меншин. Болгари світкували декілька днів. Розпочиналась цермонія з запрошення у четверг, наступні декілька днів – святкування у родинном колф з друзями, на вихідних знайомились із приданим та проводили святкову вечерю вдома у нареченої, а після – переїзд до чоловіка і зняття фати. Молоду наречену випробовували у господарських функціях, відвідували батьків, куму та тестя.

У грецькому весіллі панівне місце належить процесу вінчання. До храму молоді приїзжали окремо, потім слідувало посернення додому, де відбувалась складна вистава з танцями, піснями та гулянками.

Весілля менонітів проходило за подібним сценарієм із великою кількістю танців, співів та жартів. Гостями міг бути будь-хто, але в дім вхожими були лише родичі молодих.

Зважаючи на погіршення умов життя родин, послаблення фінансової спроможності та агітації громадянського шлюбу більшовицькою владою, вигляд весіль національних меншин на селі змінився. Скорочувалась тривалість церемоніального процесу, зникала стала обрядовість, простежувалось спрощення дійства [56, с. 233-234].

У таких умовах поставало питання збереження етнічної самобутності громади та генофонду національних меншин. Рідким явищем було одруження представників різних етнічних громад, а у разі міжнаціональних шлюбів, молоді поставали перед осудом. «Саме тому укладення здійснювалось серед представників одного села, проте варто зазначити, що роль батьків у формуванні подружньої пари зменшилася, а дроблення господарств під впливом радянської податкової системи швидкими темпами затверджувало історично нову форму сім'ї – малу (нуклеарну)» [56, с. 233]. У такий спосіб «збіднілі» селяни мали змогу через поділ родини отримати додаткові землі, а заможні, у свою чергу, не підпасти під «розкуркулення» і зберегти свої.

Традиційні, релігійні та культурні стандарти життя національних меншин Півдня України визначали статус чоловіка та жінки у середовищі громади. Усталена патріархальна форма родинного устрою закладала механізми буття за певними ролями. Головою родини традиційно був чоловік, він же і відповідальним за побут та господарство, представляв родину та реалізовував головуючі функції, був годувальником, захисником.

Домашніми справами та господарством займалась жінка, яка вбачала себе лише поруч із чоловіком та дітьми. Онсовними якостями, якими мало володіти жінка були порядність, чуйність, чесність, уступливість. Реалізація жінки в освітньому плані чи покращення її

соціального сприйняття не передбачались. Основним її завдання було піклування про дітей та сімейний добробут. Готувала їжу, шила, пряла, займалась приготуванням молочних продуктів, садівництвом, справлялась у полі.

Болгарська жінка мала інакший статус у родині. Їй надавалась провідна роль у вирішенні сімейних питань, проте і обов'язків накладено було багато. Допомогала чоловіку у полі, займалась приготуванням їжі, прибиранням, вихованням дітей, всеможливо допомагала чоловіку. Жінка у болгар мала можливість здійснювати договірні процеси купівлі-продажу, розпоряджатися фінансовим життям родини.

У греків жінка відчувала себе більш стриманою у можливостях. Їй було заборонено спілкуватись із чоловіком, відповідати за фінанси, бути присутньою на родинних зборах, відвідувати членів родини без чоловіка. Тобто жінка просто виконувала свої господарські та материнські функції, та була позбавлена більшості благ, які є звичними у сучасному розумінні.

З огляду на незвичність єврейських переселенок до праці на городі, більшість із них займались виключно домашніми побутовими справами, а у полі та на городі не були задіяні. «Єврейські жінки із заможних родин не працювали у колгоспах навіть після їх запровадження, вони лише приймали участь у сезонних роботах, що зменшувало продуктивність праці» [15, с. 98].

У 1920-х рр. становище жінки змінилось. Через запровадження процесів колективізації сільського господарства та потребу у робочій силі жінка почала, окрім домашніх справ, займатися роботою у колгоспах.

Здійснюючи зрівнення чоловіків і жінок, більшовики запровадили низку заходів для спроби реалізації жінки у суспільно-політичному житті з метою покращення її інтелектуального та культурного рівнів [28, с. 49].

Жінки у владі опинялися за для демонстрації ідеологічного курсу більшовицької влади, що не зовсім нормально сприймалося серед чоловічого населення на селі. Аби задіяти жінку в у соціальній діяльності застосовувались адміністративні методи. Але це не заважало чоловіками сумніватися у силі духу, інтелектуальному та соціальному рівнях розвитку жінки. При зручних випадках вони не лишали себе можливості перевірити жінку і зазначити неможливість будь-якої її діяльності, окрім господарської. Давалась у знаки довготривала і закореніла традиція та установка, що знищили у жінок віру в інше її призначення.

Родина була колискою формування тих ціннісних орієнтацій, які складали основу виховання дитини, які наділяли її традиціями покоління. У разі смерті батьків вихованням займалися родичі, а, інколи, і сусіди.

Виховання дітей було дуже суворим, слідуючи маркерам поведінки батьків, вони навчалися у них правил, що мало свої результати, відтак у середовищі етноспільнот майже не відбувалось сутичок та непорозумінь. Доводилась необхідність поваги до старшого покоління, важливість перейняття їх знань на досвіді. Релігійність, любов до праці, визнання головної ролі батька визначали основи родинного виховання. Прояви поваги до батьків та взагалі старшого покоління відбувалось у різні способи. Болгарські діти, наприклад, демонстрували це через поцілунок руки або плеча дорослого.

Релігійні традиції задавали можливість збереження вірувань та цінностей навіть незважаючи на процеси модернізації життя у 1920-1930-х рр.. Незважаючи на складність життя, навіть найбільш бідні єврейські родини вбачали необхідним надання грошей своїм дітям для вивчення основ іудаїзму, «щоб після їх смерті він міг проказувати «кадеш» – заупокійну молитву» [38, с. 158].

Діти залучалися до багатьох видів роботи у родинах національних меншин. Кожна з них знала, які види роботи мають бути виконані: хтось мав обов'язок доглядати за дітьми, що частіше доводилось робити дівчатам; чи то робота та допомога батькам у полі або в огороді; виконання хатніх завдань; слідкування та турбота за худобою.

У 1920-1930-ті рр. простежувався момент, коли старі норми поведінки вже втрачали своє безсумнівне значення і застосування, та час, коли нові норми ще не набули однозначного сприяння серед спільноти. Це вплинуло на стійкість авторитету старшого покоління та доводило бажання молоді на визнання свого бачення світу [38, с. 158-159].

Через політику залучення жінок до громадського та політичного життя, радянський уряд хотів звільнити її від складностей сумісництва цієї діяльності з вихованням дітей. Так створювалися дитячі садки та ясельні групи. Найчастіше ними користувалися представники декількох колоній переселенців. Вони існували серед поселень єврейської та німецької меншин. Задля полегшення життя батьків, у садках була організована система збору та розвозу дітей: вранці їх забирали з дому спеціальні візники, а ввечері доставляли їх назад. Дітки мали змогу займатись рукоділлям, вивчали пісні, віршики, займались з вихователями рухливими вправами. Усе це незважаючи на недостатність іграшок, одягу, речей для розвитку та дозвілля, брак меблів.

Збільшення кількості дитячих садків було вимушеною мірою у зв'язку із колективізацією сільського господарства. Це мало бути засобом залучення ще більшої кількості робочої сили із жіночого населення для проведення посівних та збиральних кампаній у полях. У час найактивніших збиральних робіт радянський уряд вирішив використовувати будівлі шкіл, читалень, сільбудівель для розташування там дитячих садків, які тепер переймали вигляд та види діяльності інтернатних закладів. Відтак, у випадку затримки батків у полі, діти

мали змогу залишатись у цих закладах на ніч, а не перебувати вдома самим.

Політика більшовиків була спрямована на руйнацію традиційних устоїв сім'ї та основ виховання молодого покоління, що реалізовувалось за рахунок нових форм виховання та соціалізації. Партія впроваджувала заходи ідейно-партійного виховання, покращення загальноосвітнього рівня, покращення професійного технічного навчання, естетичного та фізичного виховання. Відбувались спроби ліквідації релігійної складової свідомості молоді [38, с. 157].

Але, варто зазначити, що шкільна освіта не вбачалась як необхідність у 20-х рр. Це було причиною малої кількості самих шкільних закладів, та і слабким рівнем матеріального забезпечення населення. Більшість витрат були на необхідні їжу, одяк, засоби ужитку, житло. Частина дітей не мали змогу відвідувати школу через необхідність допомогати батькам у веденні господарства. Німці не віддавали дітей у школу через відсутність навчання Божому Закону.

Альтернативною формою навчання у цей час виступали етноконфесійні спільноти, які хотіли уберегти молоде покоління від нав'язування ідей атеїзму, та виховували їх у релігійному дусі. Платою за викладацькі послуги часто були продукти харчування, які надавали батьки вихованців.

З усього відміченого, можна зробити висновок про важливу роль громади як консолідуючого засобу у середовищі етноспільноти. Вона опікувалась збереженням ідентичності та самобутності національних меншин та їх соціокультурних аспектів. Вбачаючи у активних представниках сільської громади противників політики колективізації, радянська влада вдавалась до засобів їх ліквідації. Це розшаровувало суспільство етноспільнот та знищувало основи їх повсякденного укладу. Втручання радянської влади відбувалось на усіх рівнях життя: від виховання молодого покоління до змін видів діяльності дорослих членів

общини, як то жінок, наприклад, у часи активної сільськогосподарської роботи у колгоспах.

РОЗДІЛ 3.

МАТЕРІАЛЬНА ОСНОВА ЖИТТЯ ЕТНОСПІЛЬНОТ У РОКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

3.1. Планування поселень та помешкань, зовнішній вигляд і вбрання та основи харчування національних меншин.

Основою середовища існування селянського населення етноспільнот звичайно було помешкання та його матеріальна основа, яка визначала соціальні та матеріальні умови життя національних меншин південноукраїнського регіону. Житло різних спільнот мало характерність домобудівництва та забезпечувало якість умов існування, здоров'я членів родини, та було місцем відпочнку.

Кліматичні особливості окремого регіону визначали основу вибору житла, типу його будівництва, та матеріалів, із яких він був облаштований. Ще одним моментом була належність родини до певної соціальної спільноти.

Вигляд житла майже не змінювався з плином часу, причиною чому була традиційність побуту тієї чи іншої меншини, зміна якого портебувала тяжких матеріальних засобів, та виявляла складність реалізації цього процесу через економічне положення родини.

План забудови поселень общин менонітів мав установлений єдиний вигляд. У центрі селища розташовувалась головна вулиця, яка давала початок декільком провулкам. Будинки та двори розташовувалися обабіч головної вулиці на відстані близько 50 метрів один від одного. Житлова будівля, двір, садибна ділянка та територія для худоби склали стандартний тип сільської садиби. Вона огорожувалась 1,5 м парканом, збудовані частіше за все із каменю. Зі сторони вулиці до паркану прилягала стежка (тротуар), також із каменю.

Меноніти використовували камінь, випалену цеглу чи ракушняк при розбудові житлових споруд. Іншу групу помешкань складала солмяні хатини, глибитного типу. У роки голоду 1921-1923 рр. вони стояли відкритими, так як солома використовувалася для годування худоби або як паливний засіб. Менонітські будинки мали вигляд традиційного північнонімецького житла із великим горищем, помешканнями для рогатої худоби, птахів, місць збереження земельного інструментарію та продовольства. Дах із черепиці, підлога з каменю, глини чи дерева, високий фундамент та значна кількість кімнат (4 або інколи і більше). Перед входом до будинку часто розташовувався невеликий ганок, із декількома колонами для його підтримки [17, с. 110]. Це традиційний вигляд забезпеченого пропарку населення німецької менщини. Будинки збіднілого представництва населення мали дещо простіший вигляд. Серез скрутність матеріального становища, помешкання часто були представлені лише одним приміщенням, або ж декількома кімнатами та кухнею без вітальні [17, с. 110].

Важливим елементом традиційного німецького двору був погріб із прилеглими штольнями. Вхід до якого був і через будинок і через двір. Влітку це приміщення можна було використовувати як холодильник, а зимою як місце зберігання продовольства. Також у дворі була літня кухня.

Щодо інтер'єрного вигляду традиційного будинку менонітів. То на першому плані по кутам кімнати розташовувались великі фарбовані дивани з дерева, напроти стояло ліжко із значною кількістю перин, що було покрито балдахіном. Це було місце відпочинку жінок. У молоді ліжка були значно меншого розміру. Тепло у домі було за рахунок печі, що розташовувалась у вітальні чи кухні, вона надала можливості отримання і використання гарячої води.

Технічна забезпеченість німецького населення була представлена наявністю електрифікації у селах, що зумовлювало можливість

застосування електричних чайників, прасок. У родин були велосипеди, фотоапарати, патефони, піаніно, радіо, що були основою дозвілля вечорами.

Болгари надавали перевагу глині, як основному матеріалу у будівництві житла [7, с. 18]. Кухня з піччю розташовувались у центрі помешкання. Особливою складовою приміщення у болгар було підвищення з глини чи дерева, яке розташовувалось впритул до корпусу критої печі, та було місцем відпочинку та прийому гостей. Незважаючи на пору року, родина неодмінно ночувала у тому приміщенні, де розташовувалась піч. Елементами інтер'єру виступали годинники та килими, що прикрашали стіни.

Грецькі будинки вади традиційних витягнутий дім, двері якого розташовувались посеред доргої стіни. Фундамент кам'яний, дерев'яні стеля та підлога, дах, вкритий черепицею. Грецька традиція бомобудівництва намагались зберігти етнічну специфіку, проте часто набували ознак того народу, який їх оточував. Так у 1930-х рр. можна відзначити, що греки почали білити зовнішній стіни своїх юбудинків, як то украхнці. Деякі греки запозичувалм у сусідів-німців ідею спільного розташування житлових та господарських приміщень під одним дахом. Що було зручним в умовах суворих зимових умов.

Будинок греків був представлений декількома кімнатами та сіньми. Усі члени родини проживали разом лише в одній із кімнат. «У цій частині хатини найбільшу площу займала «софа», або «курчат», де, власне відбувалося все сімейне життя: тут, за невеликим переносним столом «трапеза» всі їли, діти грались, жінки пряли, в'язали та вишивали, колисали немовлят, відпочивали всією сім'єю, лежали й помирили хворі члени родини» [56, с. 228]. Друга кімната постійно була вільною та прибраною, і використовувалась для святкування, або у випадках смерті там клали покійника.

Старі єврейські колонії, що були збудовані ще у середині XIX ст. мали жахливий вигляд у 20-х рр. XX ст. Житло та двір мали гнітючий вигляд. Двори могли не відгороджуватися один від одного, часто були відсутні помешкання для господарського застосування. Наприклад, часто можна було побачити кучі зерна прямо посеред житлових приміщень.

Потрапляючи на територію південноукраїнських степів євреїв очікував довгий процес створення власних необхідних умов життя та життєвих потреб. Першими типами житла були землянки, потім через декілька років євреї мали змогу завести повноцінний житловий будинок. «Благодійна єврейська організація Агроджойнт надавала для користування переселенцям намети американського виробництва. Виготовлялись вони з хвилястого заліза та мали колоподібну форму. Дах мав форму конуса та увінчував цю конструкцію. Частина євреїв тимчасово мешкала в бараках, збитих із дошок. Всередині такого житла розміщувалося кілька ліжок та стіл. Ці меблі розташовувались надзвичайно тісно, що переміщення всередині бараку викликало у його мешканців відчуття дискомфорту» [46, с. 88, 91].

Із утворенням упродовж 1924-1930-х рр. нових селищ, змінювались особливості планування поселень та їх вигляд у порівнянні з більш старими. Селище складало вулиці з симетричним та рівним плануванням. Будинки якісного типу, з парканними огорожами та акуратним оформленням, що оточувались садами та виноградниками, а будинки пррашали квітники, що розташовувались поруч [15, с. 94].

Задля приваблення нових колоністів уже згадувана компанія Агроджонт займалась спорудження житла напівміського типу. Дах устелявся соломою чи черепицею, проте якість покриття соломою не була задовільною через використання її не у цілому вигляді, а подрібненій на молотарці, так вітри пошкоджували дахи будинків. До того ж стелі будинків не були безпечними для проживання. Вони

тримались на тонких пластинах, через що господарі змушені були використовувати спеціальні підпори аби уникнути можливості просідання. А, звжаючи на те, що на даху доволі часто зберігалися запаси зерна, це створювало певний відсоток ризику через можливе його обрушення на житлову зону.

Політика розкуркулкння сільського населення, колективізаційні процеси та створення колгоспів накладали вплив на зміну зовнішнього вигляду поселень колоністів. Особливо це відзеркалилось на вигляді поселень менонітів. Зменшувалась кількість приміщень для свійської худоби, натомість виникали колгоспні корівники та конюшні, що не належали окремому господарю [14, с. 103].

Відбувалось розширення мережі будівель для задоволення громадських потреб населення, так при колгоспах виникали заклади харчування.

Одяг національних меншим підпорядковувався традиційному правилу, що несл відображення ментального та матеріального характеру життя спільноти. Вбрання засвідчувало етнічну належність та демонструвало його національну самобутність.

Інтернаціональні проеси задавали вплив на зовнішній вигляд етноспільнот південноукраїнського регіоу. Повсякденного застосування набув міський костюм, а національний натомість почав вдягатись у святкові дні та на урочисті події. Модні тенденції не мали місця, зовнішній вигляд обумовлювався практичністю та відповідній меті.

Проте перші повоєнні роки змушували сільське населення використовувати як одяг і кодри і покривала, сильно страждали діти, які часто одягались у лахи, носили одяг та взуття більшого розміру, вдягались у вбрання, що багаторазово вдавалося до латання [56, с. 227].

Через складний економічний стан, власну фінансову неспроможність та брак необхідних товарів, населення часто використовувало домотканий одяг. Його виготовлювали із лущіння

цибулі, льняної та конопляної тканин, вдвались до домашнього прядіння із шерстяних ниток.

У чоловічому гардеробі досить популярним був військовий костюм ще часів Першої стової та громадянської війн. Штани галіфе заправлялися у чоботи, верхню частину одягу складали сорочки, гімнастюрки, кожушки, які підперезувались ременем. Шинелі, сьобанки були верхнім одягом, на голові носили баранячі шапки, кашкети чи шлемибульонівки [47, с. 48].

У жіночому гардеробі були присутні косоворотки із сатину, кашемірові спідниці темних кольорів, на верх вдягались овечі кожухи чи пальта, взувалось жіноче населення етноспільнот у чобітки чи черевики.

Варто зазначити особливості зовнішнього вигляду представників окремих етнічних спільнот.

Визначною рисою представників чоловічого населення німецької етноспільноти була відсутність бороди, точніше її рідкість. Частіше за все вони були або голодко вибриті, або ж носили різної форми вуса. Велика частина курила люльку із власноруч вирощеним тютюном. Чоловіче населення німецьких колоній носило довгі піджаки та жилети з поясом та великими карманами, взувалися у черевики з дерев'яними підшвами, а у холодну пору – чоботи. Традиційний чоловічий костюм німецької спільноти пішов із вжитку ще до Першої світової війни.

Упродовж 1920-х – першої половини 1930-х рр. зустріти німкеню у традиційному вигляді можна було лише у віддалених районах. На перше місце в часи міжвоєнного періоду виходила практичність вбрання. Жінки вдягали темно сірі пальта, взувалися у туфлі чи боти. Представники збіднілого жіночого сільського населення носили власноруч пошиті сукні із чорних тканин, вдягаючи їх як навиворіт (у будні), та к і звичним чином (на свята).

Єврейські колоністи одягались у куртки, піджаки, брюки, надягаючи на голову кашкети. Найчастіше вони замовляли одяг на

пошив у місцевих кравців за більш адекватну ціну, а не купували готовий. Бороду не носили, жінки часто відрізали своє довге волосся, носили платки та косинки. Єврейське діноцтво вдягалось у короткі спідниці, плаття, використовували косметичні засоби. Комсомольці замовляли пошив напіввійськові костюми кольору хакі під пасок і портупею.

Чоловіки-болгари вдягалися у довгі сорочки та шаровари, взуттям слугвали натуральні шкіряні «цірулі».у холодну пору року верхнім одягом були вовняні штани та тулуби, що підперезувались поясом із шерсті. Як чоловічим так і жіночим елементою гардеробу слугували теплі безруквавки, що мали назву киптар. Жінки вдягали відрізнi приталені плаття з довгими рукавами. Сукман був основним атрибутом одягу болгарок. Місто здійснювало вплив на моду представниць усіх національних меншин, а не тільки болгарських жінок. Так почали з'являтися «костюми-двійки», це спідниці та кофти, виповнені у єдиному матеріалі. Голова болгарок покривалась платками чи хустками, які зав'язувалися чи на потилиці чи збоку [7, с. 21, 22, 24]. З аксесуарів можна зазначити жіночі намиста, що були зроблені із нанизання срібних монет, руки прикрашались браслетами, що мали назву «гримні». У 20-30-х рр. фартухи були модною тенденцією, їх вдягали літні жінки, а на голові базувались хустки із шовку темних кольорів. Прикрасами слугували намиста, браслети на каблучки із пермамутру блакитного кольору.

Економічне становище етноспільнот південноукраїнського регіону слугувало основою вигляду їх раціону харчування. Зважаючи на регіональні та кліматичні особливості ведення сільського господарства, домінантну ланку складала їжа рослинного походження.

Хліб займав лідируючу позицію серед продуктів харчування національних меншин. Кількість його споживання залежала від сезону, і збільшувалось у час збору врожаю, адже це впливало на працездатність

селянина в полі. Зважаючи на поганий обробіток борошна, часте приготування тіста із зіпсованих інтридієнтів, грубе змелювання, погану випічку хлібин, його якість та смак були не дуже вдалими. Крупу споживали найбільше у зимову та весняну пори, також велику долю району займала картопля, огірки, помідори, капуста з власних огорodів. Збереження продуктів відбувалось у традиційних у зарах способах – сушка, процеси квашення або зберігання у льохах. Щодо продуктів тваринного виробництва, основне місце належало молоку.

Німецьке населення найчастіше у приготуванні їжі використовувало яйця, сметану, сир, молоко, масло, яловичину, свинину. Щодня вони вживали супи та каші. Варили мед із кавуна, обожнювали зелень. Взимку часто різали молодих бичків. Відбувалось заапозичення страв у поліетнічному південноукраїнському регіоні. Менніти запозичили в українського населення боц, юшку, голубці, вареники, пиріжки. До вподоби їм було копчене сало, смажена на салі картопля. Алкоголь у повсякденні вживали рідко, а у святкові дні на столах можна було побачити пиво та горілку, а з їжі – шинку та ковбаси. У поминальні дні подавались пивний суп та булочки.

Сукупність законів іудеїв – Галаха, була основою регламентації раціону харчування єврейського населення для тих представників, які не підпали під секуляризаційні процеси. Відварна або обсмажена курка була улюбленою їжею євреїв, яку вживали щоп'ятниці або у суботу. Основою харчування були хліб та вироби із борошна (локшина чи галушки). Вживали страви із риби у фаршированому вигляді, варили рибні супи з картоплею та цибулею, фарширували моркву. Молочні продукти були звичною справою у раціоні: молоко, сири, вершки, масло. Запозичували в українського населення рецептури голубців, дерунів та інших страв, що увійшли до їх традиційної кухні, просто у видозніненому вигляді. Не використовували свинину і страви мали набагато солодший смак, а ніж оригінальний рецепт [6, с. 40].

Болгарське населення надавало перевагу вживанню овочів та фруктів у своєму раціоні, страви часто оброблялись шляхом тушкування, мали насичений гострий смак. «У гарячому та холодному стані їли чорбу (борщ), манджу (страва, що виготовлялася із цибулі та м'яса), каварму (із м'яса свинини чи баранини). Без товченого червоного перцю практично не готувалася жодна страва. Червоний перець вживався і соленим, і квашеним, і вареним, і печеним» [16, с. 31, 34].

Греки полюбили готувати чебуреки, салму, тобто страви, основу рецепту яких складало тісто. На молоці готувалася каша до святкового столу. Плов був із баранини. Грецька кухня також увібрала в себе рецептури українського борщу та грузинського харчо.

У роки колективізації сільського господарства колгоспне керівництво створювало місця «громадського харчування» задля економії часу під час роботи у полі. Проте організація не здійснювалася належним чином, відсутні були столові прибори та посуд у необхідній кількості. Колгоспи забезпечували лише продовольство для приготування гарячих страв, і деякі продукти селяни змушені були приносити з власних домівок.

У 1932-1933 рр. через Голодомор не було актуальним відстоювання засад традиційного харчування, адже процеси розкуркулення, відсутність продовольства взагалі змінили систему вживання їжі на селі. Населення вимушено було шукати будь-який спосіб прожити, адже відбувалось вилучення продуктів органами влади, і приготування страв було не процесом кулінарної діяльності у традиційний спосіб, а просто засобом вижити.

Як висновок до вказаного вище, поліетнічність південноукраїнського регіону обумовлювала різні типи будівництва поселень і помешкань національних меншин, своєрідність їх традиційної кухні чи одягу. До того ж відбувались процеси перейняття цих матеріальних особливостей від сусідів, взаємопроникнення традицій та,

звичайно, важливу роль у трансформації вказаних аспектів мала політика модернізації радянської влади. Накладалась стандартизація планування помешкань, види діяльності і ритм життя вносили корективи у зовнішній вигляд представників національних спільнот, а репресивні заходи та скрутне матеріальне становище знищили основи нормально харчування.

3.2. Основа сільськогосподарської діяльності та її трансформація.

Базисом господарської діяльності національних меншин Півдня України було індивідуальне господарство, основа виробництва та діяльності якого покладалась на родину. Її представляли усі члени, що були задіяні у господарській діяльності, і ті, хто перебував на заробітках. Поповнення родини новими членами здійснювалось за рахунок народження дітей або їх усиновлення. Після одруження новий член сім'ї отримував право на землю і майно на повноцінних умовах. У кожного господарства був головуючий, який виступав представником, розпорядником та відповідаючим перед державними органами та земельною громадою. Раціональним було використання обов'язків у родині за статтюю та віковою ознаками.

Планування господарської діяльності базувалось на поділі окремих видів діяльності між чоловіками і жінками, враховуючи той масштаб трудового навантаження, що становив календарний цикл. Колоністи мали можливість самостійно визначати вигляд власного розкладу, зменшуючи або збільшуючи робочий день, регламентуючи перерви, нормованого робочого дня не існувало. На роботу по господарству виділялось стільки часу, скільки його було необхідно для завершення необхідних завдань. Весна-осінь – найбільш начиней період, коли тривалість робочого дня становила 15 год, а взимку 6 годин, це був час відпочинку перед новим сезоном.

Зважаючи на те, що домашні справи для жінки не мали сезонності і мали бути виконані постійно, змінювався стиль ведення домашнього господарства. Обід готували ще з рання, а вечеряли тим, що від нього залишилось. Страви готували швидкі та прості. Прати почали рад у декілька тижнів, так як це був довготривалий процес. Змінилися відносини між жінками у самій родині, певні види роботи були перерозподілені між невестками, свекрухами, матір'ю та доньками). Жінка частіше перебувала у домі, а ніж чоловік, тому змінились стосунки між чоловіком і жінкою, адже йому необхідно було довіряти їй контроль усього господарства.

Головним видом діяльності етноспільнот Півдня України було землеробство. Вирощували в основному культури жита, пшениці, ячменю, озими. Оскільки південноукраїнський регіон був менш заселеним, і землі для обробки було, відповідно, більше, це сприяло збагаченню місцевого населення. Ще одним фактором було близьке розташування з торговими та промисловими центрами.

Ще однією особливістю було те, що більшість ґрунтів цього регіону – чорноземи, клімат характеризується посухою у літні місяці, суховіями та чорними бурями. Це спричинювало і було загрозою нестабільності врожаю, і заважало розвитку рільництва [26, с. 61]. Був присутній фактор ризику, і багатоетнічне населення Півдня України намагалось усіма засобами прилаштуватися до жорстких кліматичних умов регіону у своїй господарській діяльності. Наприклад, у часи голоду 1921-1923 рр. вдалим рішенням було почати вирощувати культуру кукурузи через її стійкість до кліматичних незгод.

Зважаючи на сухий жаркий клімат степової України, важливе місце у житті колоністів посідало питання забезпечення водою. Цей аспект був важливим при виборі місця розташування поселення. Підземні води знаходились досить глибоко, а вода з них була підходящою лише для худоби. Для забезпечення господарств водою у подвір'ях копали глибокі

колодязі, інколи один на декілька господарств, а бувало і на все село. Мала вигляд стандартний вигляд – дерев'яний корпус з навісом, барабан з ціпкою і відро. Якщо колонія не мала можливості брати якісну воду у такий спосіб, вони будували так би мовити басейни, які наповнювали привезеною або фільтрованою дощовою водою.

У болгарських та єврейських поселеннях були проблеми із становищем колодців, і вони вживали та використовували забруднену воду. Влада намагалась вирішити питання нестачі питної води шляхом створення мережі артезіанських колодязів із свердловиною в єврейській колонії Одеського округу. На поверхню вода накачувалась за допомогою механічної сили двигуна [24, с. 18].

Модернізація аграрного комплексу, яка реалізовувалась шляхом зрівняльних поділів землі, відбувалось зменшення «куркульських» господарств. Близько 40-45% родючих земель заможного селянства відбиралось. Відбувався перерозподіл забраної землі на рахунок українського населення, і так вони ставали розпорядниками родючих земель, які до недавня оброблялись німцями [31, с. 83]. Як приклад, наявні випадки Одеській та Катеринославській губерніях, де представники німецької меншини отримували значно менші земельні наділи замість своїх відібраних присадибних ділянок, частина з котрих передалась в користування мешканцям сусідніх сіл або переселенцям з інших регіонів.

Перерозподіл землі заважав методам ведення господарства, що були увусталені колоністами, так порушувались ґрунти, сівозміни, змішувались сільськогосподарські культури, що неминуче призводило до неврожаїв. Особливо це збентежило німецьке населення, яке використовувало машинну обробітку землі, і, раніше зразкові господарства, нині занепадали [54, с. 83].

Єврейське населення, яке тільки-но переселилось, мало займатись покращенням сільськогосподарського рівня. А це колишні торговці та

ремісники, які точно не маюли досвіду у такій справі. Так, деякі з них навіть не знали, як запрягти коня. Бували випадки, коли не знаючи, збирались недозрілі злаки, що призводило до гибелі половини врожаю. Через це часто родини голодували, хліба не вистачало, а зерно залишалось необхідним для майбутньої сівби і не годувало родину.

Переселяючись на Південь України, єврейські родини вдавались до хитрощів. Вони вбачали можливість отримати більше землі шляхом штучного розділення родини. Так давалась у знаки нестача робочої сили і вдалим було сдавати землю в аренду. Проте були випадки, коли представники єврейського населення намагались активно освоїти сільськогосподарські справи, вони запроваджували нові методи обробітку землі, будували господарство з товарною основою. Греки також сдавали землі в оренту сусідньому малоземельному селянству, і займались обробіткою лише частини землі.

Німецьке населення використовувало багаторічний досвід сільськогосподарської роботи на селі, та було активним користувачем досягнень науково-технічного прогресу. Саме інструменти та знаряддя німецької спільноти використовувалися у сусідніх грецьких та болгарських поселеннях [56, с. 226].

Етноспільноти опікувалися садівництвом, доглядали дерева яблук, слив, вишні, абрикос, персиків. Населення болгарської спільноти займались сушінням фруктів.

Для подальшого виготовлення тканин, вирощувалися культури льону та коноплі. Єврейська спільнота вирощувала та здійснювала збори лікарського рослинництва та тютюну [19, с. 30].

Населення колоній активно займалось огородництвом, адже це давало можливість забезпечити себе овочами. Вирощували огірки, помідори, перець, капусту, цибулю, моркву, бобові, кавуни, дині. Першість у якості вирощування цих культур займало болгарське населення. Болгари займались огородництвом як на своїх землях, так і на

орендованих, постійно проводили там години роботи для прополювання, підпушування, вирощування розсади. Варто зазначити, що вони не використовували найману робочу силу, а порались самостійно. Продуктивність їх праці була настільки висока, що можна було забезпечити овочами не лише село у тисячу дворів, але і займатися продажем на базарах [55, с. 69].

Ще одним видом господарської діяльності була викачка меду.

Стосовно худоби у селищах. Кінь був і продовжував являтися основною тяговою силою у господарстві національних меншин. У кожному дворі їх було зазвичай декілька, і використовували їх для різних видів діяльності у полі. У числі тварин, яких пригнало німецьке населення з собою, були присутні коні фрісландської та нормандської порід. У процесі схрещення з кіньми місцевих порід, частіше за все це були орловські рисаки, був виявлений новий вид крупного німецького скакуна.

Велика рогата худоба мала велике значення у господарстві південноукраїнського регіону. Кожен двір мав декілька корів, як тяглову силу ще тримали волів. Вівці були представлені серед худоби німецьких колоніалістів. Проте обробіток цілинних ґрунтів спричиняв скорочення поголів'я стад овець. Вівчарями можна вважати болгар, кожна сім'я яких тримала овець. А м'ясо це було основою традиційного святкового столу.

Національні меншини регіону серед худоби мали свиней, навіть у єврейських поселеннях це мало місце. Євреї, навіть незважаючи на вікову традицію, вживали свинину у своєму раціоні [24, с. 16]. Це було основою харчування і серед населення німців. Виготовлялись домашні ковбаси, копчені вироби власного приготування, споживали сало, окорока. Поголів'я свиней напряму залежало від кількості членів родини.

Єврейські, німецькі, болгарські та грецькі представники національних меншин у дворах тримали домашніх птахів, з них качок,

курей та гусей. Їх використовували як продукти васного харчування або ж звозили на місцеві базари та продавали.

Що до промислу, то це була можливість забезпечувати багатоетнічне населення та сільськогосподарські потреби. Виготовлення залізних виробів, ткацтва, столярство було розвиненими заняттями майже у кожному селищі. У колоніях виробляли меблі з дерева, за допомогою ткацького станка мали можливість виробляти різномінімті вироби із льону та шерсті як на продаж, так і для власних потреб. Чоботаря та фургонники мали можливість здійснювати продаж товарів власного виробництва на місцевих базарах.

Саме місцеві базари були театром, де найвиразніше можна було прослідкувати над етнічною своєрідністю та ментальністю національних меншин Півдня України. Представники єврейської спільноти торгували крамом, квасоллю та насіння продавали українці, німці виставляли на продаж тваринну продукцію. С прилавків можна було почути елементи сварок та суперечок продавців за місця для торгівлі [15, с. 99].

У 20-х рр. ХХ ст. національні меншини змушені були поратись із власними господарствами в економічно несприятливих умовах, що було спричинено декількома факторами. Перш за все, це погана урожайність. Тяжби надавало обкладення колоністів кредитами, які бралися для покупки худоби та збіжжя, і це абсолютно на не вигідних умовах, адже довг був у три рази більший за вартість купленого.

Деякі організації мали на меті здійснити допомогу колоністам у їх проблемах. «На початковому етапі модернізації в поселеннях менонітів виникла кооперативна спілка «Союз голландських вихідців на Україні», яка мала здійснювати сприяння розвитку господарств етноспільнот. Маючи у користуванні великі фінансові статки, організація зобов'язувалася постачати менонітів племінною худобою, промисловими товарами та насінневим матеріалом» [21, с. 100].

Визначним аспектом діяльності у сільському господарстві етнічних спільнот було застосування найманої робочої сили. До праці найманців вдавались, наприклад, болгари. Ставлення до них було досить лояльне, їх годували, визначена сума грошей за працю виплачувалась щоденно, звільнитись від роботи вони мали можливість у будь-який момент на власний розсуд. Процес поповнення домашніх тварин знаходився під наглядом господаря, а вже після цього батрак ставав відповідальним за догляд молоді худоби [16, с. 55].

Необхідність у живій праці була гостро поставлена, адже перевищувала витрати, що матеріалізовувались за рахунок техніки. Потреба у найманцях росла в індивідуальних господарствах, і, тим самим, росли темпи розвитку найму-продажу робочої сили. Проте, не завжди це відбувалось за економічними причинами, часто фігурував соціальний аспект. Наприклад, коли один із членів родини переставав працювати по господарству через службу в армії, через протікання хвороби або втрату працездатності.

Об'єднання, які слугували першими варіантами колгоспів, почали виникати у 1925 р. у німецьких селищах. Створювались вони на добровільних засадах і слугували для єднання сил для спільного обробітку землі. Умовою було спільне користування усім земельним інвентарем. Перші такі групи створювалися із членів однієї сім'ї, що були пов'язані родинними зв'язками, це обумовлювало однорідність їх соціального та економічного становища.

З 9 по 14 квітня 1929 року відбувалась II конференція КП(б)У, на якій були вирішені засоби подальшого «зростання» сільського господарства за рахунок організації мережі радгоспів, кооперування на виробничій основі, колективізації господарств «бідняків» та «середняків», надання матеріальної допомоги цим категоріям селян, та дій, що мали обмежити становище представників населення «куркулів».

2 вересня 1930 року було впроваджено податкову реформу, яка мала відношення до населення, що вступило до колгоспу або збиралось це здорити. За законом «Про єдиний сільськогосподарський податок» селянсьво піддавалось розподілу за групами платників податку на наступні категорії: колгоспники, одноосібні господарства та куркулі.

У такий спосіб селян схияли до спланованих поділів власності між своїми родичами, наданню хабарів чиновникам, фіктивному усиновленню та іншим механізмам. У такий спосіб селяни намагались змінити власний соціальний статус, і будучи раніше «куркулем», стати представником бідного або середнього селянства.

Такі заходи радянської влади, як примусова колективізація або ж несправедливо висока концентрація промисловості, змушували селян переїзжати у міста, що прискорювало зростання кількості населення міст південноукраїнського регіону. А, зважаючи на те, що міграційні процеси були значно швидшими, а ніж розвиток міської інфраструктури, самобутність етноспільнот губилася, і соціокультурне середовище зазнавало деформації. Колишне селянство, що нині було асимільованим, було основою міського соціуму. Ця група людей була звиклою до тяжкої праці, а їх життєві потреби були мінімальними [43, с. 201].

Щодо реакції селян на колективізаційні процеси, то часто вони набували невимушеного опору, навіть без вагомої на то причини. Просто принципово не виконувати наказові розпорядження, виявляти безініціативність, ігнорувати роботу у полі, здійснювати крадіжки та інші витівки [51, с. 12].

Стан апатії у селян був спричинений механізмами широкого застосування примусу, свавіллям адміністрації, ганебним ставлення до хліборобів, низькими ціні на заготівлі, планами хлібозаготівель, що виначались добровільно. Селяни не виходили у поле, через що гинув

урожай, поля заростали бур'яном, знесінювались. Худоба через поганий догляд та нестачу корму також гинула.

У березні 1930 року було опубліковано статтю Й. Сталіна «Запаморочення від успіхів», що мотивувало людей до виходу із колгоспів. У 1930 році колгоспники Калініндорфського району, беручи приклад з інших селян, розібрали собі коней і корів з колгоспних стаєнь і корівників. Юагато бригад у повному обсязі ігнорували роботу в степу, не завершуючи необхідні процеси. Раніше передані виноградники та сади, колишні господарі зачиняли, показували у такий спосіб свою власність на дерева та кущі [29, с. 38].

Селяни почали турбуватися лише власним індивідуальним господарством, а аж ніяк не колективним, вмаялися ознаки повної безтурботності та безвідповідальності.

Продуктивність села занепадала, причому у всіх національних районах без винятку. У газетах єврейських селищних рад зазначалось: «Буряки заховано по льохах та ямах. Сільради нічого не роблять, щоб дістати їх звідти і вивезти на цукроварні. Виробничі товариства заспокоїлись та не борються з приховуванням буряка. Реманент розкиданий у полі та на подвір'ях» [45, с. 368].

А, навіть, якщо селяни і ставали членами колгоспу, це ажніяк не покращувало матеріальне становище їх родини, адже трудодні були майже безоплатними. Частими випадками колгоспники просто забирали додому кормові моркву, буряки чи картоплю, рятуючись від злиднів. Через те, що такий стан речей був досить довгий час, інциденти крадіжок не зникали, і це явище навіть отримало власну назву «несуни».

Тобто, основною сільськогосподарської діяльності національних меншин на Півдні України була родина. Вона займалась землеробством, огородництвом, садівництвом, скотарством, промислами та продажем. У родині необхідним був гендерний розподіл видів діяльності. Особливості ведення господарства визначали кліматичні та регіональні

зараактеристики. Початок модернізації сільського господарства приніс новаторства у виді колективної форми діяльності на зміну індивідуальній, відбувались процеси механізації та трансформації основ господарства. Через радикальні методи зрівнення селян у майновому сенсі, погіршення умов життя, спостерігалось погіршення продуктивності праці, що несло за собою і погані врожаї.

3.3 Особливості сприйняття процесів модернізації сільського господарства у середовищі населення етноспільнот.

Основу сприйняття модернізаційних процесів складала можливість самоідентифікації та самопочуття національних меншин південноукраїнського регіону. Тікаючи в село у пошуках кращої долі міські жителі сприяли посиленню напруженості на національному тлі. Переселяючись з Донбасу до грецьких селищ приазовських степів у період найбільшого загострення майнових суперечок, почали траплятися випадки конфронтації українського та російського населення [12, с. 32].

Спалахи неприязні на національному рівні в українського населення виникали стосовно єврейського, німецького та грецького етносів через земельне питання. Виникала думка, що колоністи за рахунок місцевого навколишнього населення збагачувались, це тягло за собою суперечності та сутички.

Подібна тенденція спостерігалась і зі сторони колоністів, які не розуміли, чому вони отримують значно гірші земельні наділи, з поганими ґрунтами, на відміну від українського населення через процеси перерозподілу. Проблеми етнічного непорозуміння часто відбувались на релігійному підґрунті, між представниками різних конфесій та за гегемонію однієї в регіоні. Серед конфесійних груп менонітів виникали прояви антогонізму через земельний перерозподіл [54, с. 83].

Маріупольське населення грецького етносу володіло землею кращої якості на відміну від решти жителів навколишніх міст, і це було

основою для конфліктів греків та українського населення, або змішаних сілрад.

Українці лояльно ставились до болгарького населення в силу сприйняття їх як слов'ян та ще й православних.

Євреї, які народжувались в містах, і були звиклі до мощених вулиць, електричного світла, користування пресою та літературою, кіно, театрами та іншими видами благ, потрапляючи до сел, відчували себе дивно, і це ставало причиною реорганізації звичного родинного укладу та повсякденної практики. Це населення поділялось на тих, хто витримав нові умови, тих, хто схилився до повернення у міста, і тих, хто намагався внести міський стиль життя в нові умови.

Часто це ставало причиною ворожого ставлення до представників цієї меншини. А ще більш вагомим фактором, що спричиняв таке ставлення, була активна участь євреїв у діяльності органів Комуністичної партії та взагалі у роботі радянських органів влади. Здійснюючи політику коренізації на територіях із щільним проживанням представників німецького етносу, була потреба у значній кількості кадрів керівного спрямування, які володіли б німецькою мовою та лояльно ставились до влади більшовиків. Зважаючи на те, що у середовищі німецького населення вороже ставились до радянської влади, вихід було знайдено у застосуванні діяльності представників єврейського етносу, що знали німецьку. Однозначим у такому випадку було погане ставлення німецьких колоністів до євреїв, які до того ж і так надто нагадували радянську владу.

Не можна не зазначити наявність у єврейського населення тих специфічних рис, які відштовхують від них через заздрощі та недовіру. Вони дуже енергічні, завзяті, цілеспрямовані, розсудливі, хваткі.

Послабити міжнаціональний антагонізм, що виникав у місцевості через земельне питання, можна було за рахунок сільного користування сільськогосподарською технікою, яка купувалась агрофірмою

Агроджойнт. Така допомога змогла покращити відносини між єврейським та місцевим населенням.

Посилила конфронтацію жорстка політика колективізації. Колгоспи були за своїм складом інтернаціональними об'єднаннями, що тягло за собою низку суперечностей.

Радянська влада активно слідкувала за реакцією національних меншин на реалізацію їх політики, вбачаючи виявити ворожий елемент.

Німецькі колоністи сприймали діяльність Комуністичної партії негативно. Одним із факторів негативного ставлення був релігійний аспект, до того ж наслідки «воєнного комунізму» додавали ворожого настрою. Дуже часо національні меншини висміювали нових політичних діячів, розцінюючи їх як неосвічених, нерозумних та культурних.

Важливим засобом формування необхідної суспільної думки серед населення національних меншин, піднесенню їх громадянської позиції, притягнення до політичного життя, нав'язуванні необхідних господарських установок відігравали засоби масової інформації, преса займала першість серед яких.

Це було причиною наступної думки, що прозвучала на XIII з'їзді РКП(б): «необхідний подальший розвиток сітки щотижневих селянських газет, зміцнення існуючих селянських газет, збільшення їх тиражу, поліпшення їх змісту і посилення їх зв'язку з селянством шляхом масового залучення сільських кореспондентів (сількорів) через гуртки «читання вголос», «друзів газети», «читців» і т. п.»

Через пресу відбувався процес радянзації національних меншин. Єврейське та німецьке населення на середину 20-х рр. мало найбільшу кількість публікацій рідною мовою серед усіх національних меншин УСРР.

Новий сталінський аграрний курс викливав у землеробського сільського населення шквал негативу, і це зрозуміло, адже у такій

діяльності нововведення спричиняють зміну соціально-економічного на сільськогосподарського ладу.

Найсильніший опір процесам усупільнення землі надавали представники єврейського та німецького населення колоній, що проявлявся у випадках псування інструментарію, реманенту, забоях худоби, ігноруванні діяльності у полі, масових виїздах [15, с. 97].

Кріпацтвом називали колгоспну систему німецькі селяни. Їх обурювала ситуація, коли «безневинних людей висилали, а решту заганяли у створювані колгоспи, де доводилося працювати на ледацюг» [25, с. 89].

Усі прояви соціально-економічної політики радянської влади створювали умови для міжнаціонального єднання населення для боротьби з нею.

Жіноцтво не уступало чоловікам стосовно опору, а часто вело себе навіть більш агресивно. Вони захищали традиції релігійного життя, власну родину, господарство і майно. Методи використовували наступні: псування реманенту, вбивства худоби представників місцевої влади стосовно земельної політики. Офіційні звіти часто містили на своїх сторінках «бабські волинки», «жіночі демонстрації», «жіночі бунти».

Як висновок, національні меншини степових територій південноукраїнського регіону перебували в конфронтації один з одним на фоні земельного питання, в більшій ступені. Опір проти колективізації та нової економічної політики селянство проявляло через псування сільськогосподарського реманенту, вбивства худоби, ігноруванні праці у колгоспній системі. І, в той же момент, спостерігались прояви міжнаціонального єднання населення для організованого і сильного супротиву діяльності радянської влади.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено аналіз модернізації багатьох аспектів життя неукраїнського сільського населення у період колективізації сільського господарства.

Історіографічний базис складає значна кількість матеріалу, проте, велика його частина вивчала життя етноспільнот лише як частину загальної історії, і у такому випадку втрачалась основа дослідження проблеми. Значна частина досліджень визначає початковий етап заселення та облаштування національних меншин на територіях степової України. Визначались основи економічної, правової та соціальної політики більшовицької влади стосовно неукраїнського населення. Траплялись випадки ідеологічного навіювання на дослідників, що відзначалось на об'єктивності викладеного матеріалу. Так питання повсякденного життя національних меншин та його трансформація не були висвітлені у літературі та наукових працях належним чином.

Першими процеси заселення територій Півдня України розпочало у кінці XVIII ст. німецьке, грецьке та болгарське населення. Євреї розпочали освоєння степу в середині XIX ст. Радянська влада створювала національні райони, у межах яких проживало населення етноспільнот. Таким чином, вони мали змогу регламентувати та контролювати їх діяльність. Прошарок заможного населення представників єврейських та болгарських меншин створював умови для ворожого ставлення більшовиків до усього населення визначених спільнот. Мова у національних районах виступала консолідуючим чинником, швидко розвивалась та трансформувалась в умовах взаємодії з іншими мовами та діалектами. Етнічна належність у цьому випадку не мала визначальної ролі, так греки, наприклад, будучи одним етносом, але все ж поділяючись на «греків» та «елінів», часто взагалі не розуміли

один одного. Єврейське населення користувалось то івритом то ідишем, за умов. Німці перебирали діалекти однієї мови. Повсякденне міжнаціональне спілкування відбувалось на російській мові. І, незважаючи на спроби запровадження у школах вивчення національних мов, неукраїнське населення вбачало важливість спілкування російською мовою як фактору соціалізації населення.

Кожна група етноспільнот мала притаманні тільки їй характеристики. Це стосувалось традицій, звичаїв, релігійних уявлень, бачення суспільних відносин. Основою існування суспільства у національних меншин була громада. У ній відбувалась передача цих характерних особливостей із покоління в покоління, цим самим цементуючи їх нерушимість та зберігаючи самобутність. Родина була тим середовищем, що демонструвала усі особливості національного колориту на побутовому рівні. Реалізуючи статево-вікову ієрархію, головою родини виступав чоловік, жінка виконувала свої традиційні соціальні та господарські функції, діти були найнижчим щабелем у цій системі. Навіть не зважаючи на велику кількість домашніх справ, колективізація змінила навантаження ще додатковою роботою у полях.

Особливості домобудівництва, харчування, одягу та інших матеріальних аспектів життя визначали специфіку національних меншин південноукраїнського регіону, функціональний характер будинків, дворів, господарських приміщень. Колективізація спричинила зміни в економічному становищі селян, що призвело до спрощеного вигляду та принципу будівництва житлових комплексів, їх якість погіршилась. Одяг виступав маркером, що означав належність до тієї чи іншої етнічної групи, і, безумовно виконував захисну та суспільну функції. Період модернізації сільського господарства змінив звичний вигляд усіх селян, що зводився тепер до носіння вбрання фабричного виробництва, простежувалась стандартизація одягу. А традиційний національний костюм вдягався на свята та з обрядовою метою. Економічні

несприятливі умови впливали на зовнішній вигляд селян, які не мали змоги купувати новий костюм, перешивали та латали старий. Стосовно харчування, основою були продукти власного виробництва зі своїх господарств. Вплив мала врожайність та наявність домашньої худоби. Страви мали свої специфічні особливості у кожній етноспільноті, визначалось це перевагою певних інгредієнтів, ступенем гостроти, релігійними обмеженнями. Допоміжними ресурсами продуктів було огородництво та садівництво.

Зважаючи на значний обсяг роботи по господарству, заможні селяни застосовували працю найманих робітників. Процеси модернізації сільського господарства збільшили об'єм роботи, сил на порання ще з домашнім господарством після суспільнокорисної роботи не вистачало. Це впливало на замулення традиційного вигляду повсякденних реалій національних меншин Півдня України. Селяни тим самим змінили своє ставлення до роботи у колгоспах, не спостерігалось зацікавленості та віддачі, лише байдужість, а це впливало на якість сільського господарства регіону.

Майнова диференціація не була єдиною причиною соціального розшарування серед населення етноспільнот на селі. Навіть незважаючи на механізми зрівняльних переділів, землезабезпечення було нерівноцінне. Радянська влада намагалась загострити соціальні суперечності у середовищі сільського населення етноспільнот, шляхом навішування кліше, цькування, залякування та використанні слабкостей. Це робилось для формування негативного ставлення бідняків до заможного прошарку населення, що руйнувало ту основу традиційного способу життя та взаємозв'язків членів громади.

Зміни традиційного життєвого укладу, реорганізація методів ведення сільського господарства, погіршення економічного становища – усе це спричинило антирадянські та антикомуністичні настрої у середовищі неукраїнського населення південноукраїнського регіону.

національні меншини перебували в конфронтації один з одним на фоні земельного питання, в більшій ступені. Опір проти колективізації та нової економічної політики селянство проявляло через псування сільськогосподарського реманенту, вбивства худоби, ігноруванні праці у колгоспній системі. І, в той же момент, спостерігались прояви міжнаціонального єднання населення для організованого і сильного супротиву діяльності радянської влади.

В умовах соціального експерименту радянської влади більшість ustalених норм припиняли діяти. Традиції, звички, побутові аспекти, пріоритети сходили нанівець. Та стабільність повсякденного життя не могла існувати в нових умовах у своєму вірному вигляді, і, до того ж, складність існування в цей час не давала навіть часу згадувати минуле.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Етнонаціональна історія України в документах і матеріалах. Відп. ред. П.С. Сохань. К., 1997. Вип. 1. 167 с.
2. Материалы к истории евреев Украины / Сост. Р.И. Гольдштейн. – Днепропетровск: Днипро, 1993. 95 с.
3. Німці в Україні 20-30-ті рр. ХХ ст. Збірник документів державних архівів України. Київ, 1994. 244 с.
4. Сборник документов и материалов «Еврейское население на Николаевщине». Государственный архив Николаевской области. Том 2. Николаев: Атолл, 2004. 160 с.
5. Йогансен М. Подорожі філософа під кепом К.: Темпора, 2016. 448 с.

Література:

6. Абрамсон Г. Молитва за владу. Українці та євреї в революційну добу (1917-1920) . К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 320 с.
7. Будина О. Р. О соотношении общин и локальных традиций (на примере балканских этнических групп на Украине и в Молдовии). *Советская этнография*. 1984. № 2. С. 15-27.
8. Буценко А. І. Радянське будівництво серед нацменшостей УСРР. Харків: ДВУ, 1928. 43 с.
9. Василенко М. Очередные задачи перевыборов советов среди нацменьшинств. Харьков: Центрвидав, 1930. 32 с.
10. Верменич Я. В. Південна Україна на цивілізаційному пограниччі. К.: Інститут історії України НАН України, 2015. 482 с.
11. Гуцало Л. О. Становлення та розвиток системи національного районування в Україні у 20–30-х роках ХХ століття. *Волинські історичні записки*. Житомир: Полісся, 2008. Т. 1. С. 70-78.

12. Данильченко О. П. Етнічні групи півдня України: економічне та соціально-політичне становище на початку 20-х рр. ХХ ст. К., 1993. 59 с.
13. Дрінов Д. Про мову болгарських колгоспників УСРР *Мовознавство*. 1936. № 8. С. 87-88.
14. Ермак А. П. Преобразование культурно-бытового уклада украинского села (1926-1937 гг.) *Становление и развитие социалистического образа жизни в советской деревни*. Воронеж, 1982. С. 99-104.
15. Єврейська національна спільнота в контексті інтеграції українського суспільства. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2014. 376 с.
16. Жавжаров Л. В. Из истории болгар Приазовья. Мелитополь: ООО «Издательский дом МГТ», 2008. 108 с.
17. Жирмунский В. М. Итоги и задачи диалектологического и этнографического изучения немецкого населения СССР *Советская этнография*. 1933. № 2. С. 84-112.
18. Иванова Ю. В. Особенности формирования хозяйственного комплекса многонационального района Приазовья *Культурнобытовые процессы на юге Украины*. М., 1979. 74-91.
19. Кантор Я. Єврейське хліборобство на Україні. Х., 1929. 34 с.
20. Карпенко Ю. А. Топонимия болгарских сел Одесской области. Вопросы топонимического взаимодействия языков. *Историческая ономастика*. М.: Наука. 1977. С. 195-197.
21. Клибанов А. Меннониты. М., Л.: ОГИЗ Московский рабочий, 1931. 112 с.
22. Козлова Н. Социология повседневности. *Общественные науки и современность*. 1992. № 3. С. 47-56.

23. Колесник В. А. Болгарская антропонимия юга Украины. Минск, 1984. 187 с.
24. Коршунов А. Евреи земледельцы. М.: Издат. О во «Безбожник», 1929. 32 с.
25. Котляр Ю. В. Колективізація та голодомор 1932 – 1933 рр. серед німецького населення півдня України. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2008. Випуск XXII. С. 87-94.
26. Котляр Ю. В. Селянство Півдня України: доба нової економічної політики (1921 – 1929 рр.). Одеса: ТОВ ВІД, 2004. 354 с.
27. Кривохатський М. Меноніти на Україні. Х.: Видавництво «Пролетарій», 1930. 48 с.
28. Кульчицький С. В. Формування елементів соціалістичного способу життя в радянському доколгоспному селі. *Український історичний журнал*. 1978. № 3. С. 40-51.
29. Лезман І. Від Сейдеменухи до Калініндорф. П'ять років першого єврейського національного району. Х.: Пролетар, 1932. 72 с.
30. Магочій П.-Р. Ілюстрована історія України. К.: Критика, 2012. 448 с.
31. Магочій П.-Р., Петровський-Штерн Й. Євреї та українці: тисячоліття співіснування. Ужгород: Вид-во Валерія Падяка, 2018. 340 с.
32. Нариси з історії та культури євреїв України. К.: Дух і літера, 2008. 440 с.
33. Наулко В.І. Етнічний склад населення Української РСР. Статистикокартографічне дослідження. К., 1965. 135 с.
34. Наулко В. И. Развитие межэтнических связей на Украине (Историкоэтнографический очерк). К., 1975. 276 с.
35. Павленко В. Болгарська меншина в Україні (20-30-і рр. ХХ.) *Українська діаспора*. 1993. № 4. С. 131-150.

36. Повседневный мир советского человека 1920-1940-х гг. Ростов-наДону: Изд-во ЮНЦ РАН, 2009. 384 с.
37. Рихлік Є. Науково-досліднича праця серед національних меншостей. *Бюлетень етнографічної комісії ВУАН*. 1928. № 10. С. 1-8.
38. Салтан Н. Ціннісні орієнтації представників молодого покоління 20-х рр. ХХ ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. Тернопіль, 2015. Вип. 1. Ч. 3. С. 157-160.
39. Соколов И. И. Мариупольские греки. *Труды института славяноведения АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 297-321.
40. Соколов И. И. О языке греков Мариупольского и Сталинского округов. *Язык и литература*. Л., 1930. Т. VI. С. 49-67.
41. Соколов И. И. Об определении национальности греков. *Революция и национальности*. 1936. № 8. С. 68-75.
42. Сохань П. С. Очерки истории украинско-болгарских связей. К.: Наукова думка, 1976. 290 с.
43. Томазов В. В. Греческие страницы украинской истории: популярное изложение под ред. В. А. Смолия. К.: Лыбидь, 2009. 224 с.
44. Тригуб О. П. Діяльність «Джойнт» на Херсонщині у 20-х рр. ХХ ст. *Історичні мідраші Північного Причорномор'я*. Миколаїв.: Видавець Шамрай П. М., 2013. Випуск II. С. 434-447.
45. Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.: нариси повсякденного життя: Колективна монографія. Відп. ред. С. В. Кульчицький. К.: Інститут історії України НАН України, 2012. 786 с.
46. Финк В. Евреи на земле. М.-Л., 1929. 224 с.
47. Фицпатрик Ш. Сталинские крестьяне. Социальная история Советской России в 30-е годы: деревня. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОСПЭН), 2001. 422 с.
48. Хонігсман Я. С. Єврейське землеробство в Україні. *Філософська і соціологічна думка*. 1993. № 9-10. С. 160-167.

49. Цвєтко С. І. Весільні звичаї і пісні болгар на Херсонщині (село Тернівка на Миколаївщині). *Вісник Одеської комісії краєзнавства*. Ч. II-III. Одеса, 1925. С. 217-238.
50. Цвєтко С. І. Символічні речі й обряди в болгарському весіллі в порівнянні з українськими. *Етнографічний вісник*. К., 1928. № 6. С. 1-15.
51. Цвєтко С. І. Юнацькі та хайдутські пісні у болгар. *Етнографічний вісник*. К., 1927. № 3. С. 27-40.
52. Черняхівський Г. Шляхи єврейської бідноти до хліборобства. Х.: Пролетар, 1930. 48 с.
53. Чирко Б. В. Національні меншини в Україні. К., 1995. 178 с.
54. Шитюк М. М. Національні меншини УРСР в 20 -30-ті роки ХХ століття. Миколаїв, 2010. 176 с.
55. Якубова Л. Повсякденне життя етнічних меншин радянської України у міжвоєнну добу. К.: Поліграф. д-ця Ін-ту історії України НАН України, 2011. 338 с.
56. Якубова Л. Процеси маскулінізації та емансипації як віддзеркалення системних перетворень у маріупольській громаді 20 – 30-х рр. ХХ ст. *Елліністичні студії. Збірка спогадів та наукових праць пам'яті Наталії Олексіївни Терентьєвої*. Відп. ред. О. П. Реєнт; Упорядники: Н. І. Бацак, В. В. Томазов. К.: НАН України, Інститут історії України, 2010. С. 221-247.
57. Грищенко Ю. В. Болгарська етнічна меншина радянської України у 1920-1930-х рр.: соціально-економічне, суспільно-політичне та культурне життя: дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01. «Історія України». К., 2016. 264 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кодекс академічної доброчесності ХДУ

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Антонієв Котетимо Сергійович,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна
добročесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

11.09.2020
(дата)

Антонієв
(підпис)

К. Антонієв
(ім'я, прізвище)

Додаток Б

Традиційний костюм богар

Джерело:

<https://www.pinterest.com.mx/pin/47850814766849186/>

(дата звернення 2020 р.)

Додаток В

Болгарська чорба – альтернатива українському борщу

Джерело:

<https://www.varimsup.com/index.php/2017/12/znamenityj-bolgarskij-sup-chorba/>

(дата звернення 2020 р.)